ਨਾਗਰੀ

S.C

श्रीमद् भगवद् गीता - मूलमात्र

5c

श्रीमद् भगवद्गीता - मूलमात्र

Acc. no. 19998

श्रीमद् भगवद् गीता ।

(मूल)

गी० १

श्रीकृष्णायनमः॥ ॐ अस्यश्रीभगवद्गीतामालामंत्रस्यश्रीभगवान्वे
दव्यासऋषिः॥ अनुष्टुप्छंदः श्रीकृष्णपरमात्मादेवता॥ अशोच्यान
न्वशोचस्त्वंप्रज्ञावादांश्चभाषसेइतिबीजं। सर्वधर्मान्परित्यज्यमा
मेकंशरणंव्रजेतिशक्तिः॥ अहंत्वांसर्वपापेभ्योमोक्षयिष्यामिमा
शुचइतिकीलकं॥ नैनंछिंदंतिशस्त्राणिनैनंदहतिपावकइत्यंगु
ष्ठाभ्यांनमः॥ नचैनंक्लेदयंत्यापोनशोषयतिमारुतइतितर्जनीभ्यां
नमः॥ अछेद्योयमदाह्योयमक्लेद्योशोष्यएवचेइतिमध्यमाभ्यां
नमः॥ नित्यःसर्वगतःस्थाणुरचलोयंशनातनंइतिनामिकाभ्यां
नमः॥ पश्यमेपार्थरूपाणिशतशोथशहस्रशइतिकनिष्ठिकाभ्यांन
मः॥ नानाविधानिदिव्यानिनानावर्णाकृतीनिचेइतिकरतलक
रपृष्ठाभ्यांनमः॥ इतिकरन्यास॥ नैनंछिंदंतिशस्त्राणीइतिहृदया १

यनमः ॥ नचैनंक्लेदयंत्यापइतिशिरसेस्वाहा ॥ अछेद्योयमदाह्योय
मितिशिखायैवषट् ॥ नित्यःसर्वगतःस्थाणुरितिकवचायहुं ॥ पश्यमे
पार्थरूपाणीतिनेत्रत्रयायवौषट् ॥ नानाविधानिदिव्यानीत्यस्त्रायफ
ट् ॥ श्रीकृष्णप्रीत्यर्थेजपेविनियोगः ॥ इतिषडंगंन्यासः ॥ अथध्यानं ॥ पार्था
यप्रतिबोधितांभगवतानारायणेनस्वयं ॥ व्यासेनग्रथितांपुराणमु
निनामध्येमहाभारते ॥ अद्वैतामृतवर्षिणींभगवतीमष्टादशाध्या
यिनी ॥ अंबत्वामनुसंदधामिभगवद्गीतेभवद्वेषिणीं ॥ १ ॥ नमोस्तुते
व्यासविशालबुद्धेफुल्लारविंदायतपत्रनेत्रे ॥ येनत्वयाभारततैलपूर्णः
प्रज्वालितोज्ञानमयःप्रदीपः ॥ २ ॥ प्रपन्नपारिजातायतोत्रवेत्रैकपा
णये ॥ ज्ञानमुद्रायकृष्णायगीतामृतदुहेनमः ॥ ३ ॥ सर्वोपनिषदोगावो
दुग्धागोपालनंदनः ॥ पार्थोवत्सःसुधीर्भोक्तादुग्धंगीतामृतंमहत्

४॥वसुदेवसुतंदेवंकंसचाणूरमर्द्दनं॥देवकीपरमानंदंकृष्णंवंदेजग
द्गुरुं॥५॥भीष्मद्रोणतटाजयद्रथजलागांधारनीलोत्पला॥श
ल्यग्राहवतीकृपेणवाहिनीकर्णेनवेलाकुला॥अश्वत्थामवि
कर्णघोरमकरादुर्योधनावर्त्तिनी॥सोत्तीर्णाखलुपांडवैरणनदी
कैवर्त्तकःकेशवः॥६॥पाराशर्यवचःसरोजममलंगीतार्थगंधोत्क
टं॥नानाख्यानककेशरंहरिकथासंबोधनाबोधितं॥लोकेसज्ज
नषट्पदैरहरहःपेपीयमानंमुदा॥भूयाद्भारतपंकजंकलिमलप्र
ध्वंसिनःश्रेयसे॥मूकंकरोतिवाचालंपंगुंलंघयतेगिरिं॥यत्कृपा
तमहंवंदेपरमानंदमाधवं॥यंब्रह्मावरुणेंद्ररुद्रमरुतःस्तुन्वंतिदि
व्यैःस्तवैर्वेदैःसांगपदक्रमोपनिषदैर्गायंतियंसामगाः॥ध्यानावस्थि
ततद्गतेनमनसापश्यंतियंयोगिनोयस्यांतंनविदुःसुरासुरगणादे

वायतस्मै नमः॥ ॐ ॥ धृतराष्ट्र उवाच ॥ धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे॰
समवेतायुयुत्सवः॥ मामकाःपांडवाश्चैव किमकुर्वत संजय॥१॥
संजय उवाच॥ दृष्ट्वातु पांडवानीकं व्यूढं दुर्योधनस्तदा॥ आचार्यमुप
संगम्य राजावचनमब्रवीत॥२॥ पश्यैतां पांडुपुत्राणामाचार्यमह
तीं चमूं॥ व्यूढां द्रुपदपुत्रेण तव शिष्येण धीमता॥३॥ अत्र शूरा महे॰
ष्वासा भीमार्जुन समा युधि॥ युयुधानो विराटश्च द्रुपदश्च महा
रथः॥४॥ धृष्टकेतुश्चेकितानः काशिराजश्च वीर्यवान॥ पुरुजि॰
त्कुंतीभोजश्च शैब्यश्च नरपुंगवः॥५॥ युधामन्युश्च विक्रांत उत्तमौ
जाश्च वीर्यवान॥ सौभद्रो द्रौपदेयाश्च सर्वएव महारथाः॥६॥ अ
स्माकं तु विशिष्टा ये तान्निबोध द्विजोत्तम॥ नायका मम सैन्यस्य॰
संज्ञार्थं तान्ब्रवीमि ते॥७॥ भवान्भीष्मश्च कर्णश्च कृपश्च समि

तिंजयः॥ अश्वथामा विकर्णश्च सौमदतिस्तथैव च॥८॥ अन्ये च
बहवः शूरा मदर्थे त्यक्तजीविताः॥ नानाशस्त्रप्रहरणाः सर्वे युद्धवि
शारदाः॥९॥ अपर्याप्तं तदस्माकं बलं भीष्माभिरक्षितं॥ पर्याप्तं त्वि
दमेतेषां बलं भीमाभिरक्षितं॥१०॥ अयनेषु च सर्वेषु यथाभागमव
स्थिता॥ भीष्ममेवाभिरक्षंतु भवंत सर्व एव हि॥११॥ तस्य संजनयं
न्हर्षं कुरुवृद्धः पितामहः॥ सिंहनादं विनद्योच्चैः शंखं दध्मौ प्रतापवा
न॥१२॥ ततः शंखाश्च भेर्यश्च पणवानकगोमुखाः॥ सहसैवाभ्यह
न्यंत स शब्दस्तुमुलोभवत्॥१३॥ ततः श्वेतैर्हयैर्युक्ते महति स्यंदने
स्थितौ॥ माधवः पांडवश्चैव दिव्यौ शंखौ प्रदध्मतुः॥१४॥ पांचजन्यं
हृषीकेशो देवदत्तं धनंजयः॥ पौंड्रं दध्मौ महाशंखं भीमकर्मा वृको
दरः॥१५॥ अनंतविजयं राजा कुंतीपुत्रो युधिष्ठिरः॥ नकुलः सहदेव

श्च सुघोषमणिपुष्पकौ ॥१६॥ काश्यश्च परमेष्वासः शिखंडी च महा
रथः ॥ धृष्टद्युम्नो विराटश्च सात्यकिश्चापराजितः ॥१७॥ द्रुपदो द्रौप
देयाश्च सर्वशः पृथिवीपते ॥ सौभद्रश्च महाबाहुः शंखान्दध्मुः पृथ
क्पृथक् ॥१८॥ स घोषो धार्तराष्ट्राणां हृदयानि विदारयेत ॥ नभश्च
पृथिवीं चैव तुमुलो व्यनुनादयन् ॥१९॥ अथ व्यवस्थितान्दृष्ट्वा धा
र्तराष्ट्रान्कपिध्वजः ॥ प्रवृत्ते शस्त्रसंपाते धनुरुद्यम्य पांडवः ॥२०॥
हृषीकेशं तदा वाक्यमिदमाह महीपते ॥ सेनयोरुभयोर्मध्ये रथं
स्थापय मेऽच्युत ॥२१॥ यावदेतान्निरीक्षेहं योद्धुकामानवस्थितान्
कैर्मया सह योद्धव्यमस्मिन्रणसमुद्यमे ॥२२॥ योत्स्यमानानवेक्षेहं
य एतेत्र समागताः ॥ धार्तराष्ट्रस्य दुर्बुद्धेर्युद्धे प्रियचिकीर्षवः ॥२३॥ सं

गी० ५

जय उवाच एवमुक्तो हृषीकेशो गुडाकेशेन भारत ॥ सेनयोरुभयोर्मध्ये
स्थापयित्वा रथोत्तमं ॥ २४ ॥ भीष्मद्रोणप्रमुखतः सर्वेषां च महीक्षि
तां ॥ उवाच पार्थ पश्यैतान्समवेतान्कुरूनिति ॥ २५ ॥ तत्रापश्यत्स्थि
तान्पार्थः पितॄनथ पितामहान ॥ आचार्यान्मातुलान्भ्रातॄन्पुत्रान्पौत्रा
न्सखींस्तथा ॥ २६ ॥ श्वशुरान्सुहृदश्चैव सेनयोरुभयोरपि तान्समी
क्ष्य स कौंतेयः ॥ सर्वान्बंधूनवस्थितान ॥ २७ ॥ कृपया परयाविष्टो विषी
दन्निदमब्रवीत ॥ अर्जुन उवाच ॥ दृष्ट्वेमं स्वजनं कृष्ण युयुत्सुं समुपस्थितं
२८ ॥ सीदंति मम गात्राणि मुखं च परिशुष्यति ॥ वेपथुश्च शरीरे मे रोम
हर्षश्च जायते ॥ २९ ॥ गांडीवं स्रंसते हस्तात्त्वक्चैव परिदह्यते ॥ न
च शक्नोम्यवस्थातुं भ्रमतीव च मे मनः ॥ ३० ॥ निमित्तानि च पश्या

मि विपरीतानि केशव ॥ न च श्रेयो नुपश्यामि हत्वा स्वजनमाहवे ॥ ३१
न कांक्षे विजयं कृष्ण न च राज्यं सुखानि च ॥ किं नो राज्येन गोविंद
किं भोगैर्जीवितेन वा ॥ ३२ ॥ येषामर्थे कांक्षितं नो राज्यं भोगाः सुखा-
नि च ॥ त ईमेवस्थिता युद्धे प्राणांस्त्यक्त्वा धनानि च ॥ ३३ ॥ आचार्याः
पितरः पुत्रास्तथैव च पितामहाः ॥ मातुलाः श्वशुराः पौत्राः स्यालाः सं
बंधिनस्तथा ॥ ३४ ॥ एतान्न हंतुमिच्छामि घ्नतोपि मधुसूदन ॥ अपि
त्रैलोक्यराज्यस्य हेतोः किं नु महीकृते ॥ ३५ ॥ निहत्य धार्तराष्ट्रान्नः का
प्रीतिः स्याज्जनार्दन ॥ पापमेवाश्रयेदस्मान्हत्वैतानाततायिनः ॥
३६ ॥ तस्मान्नार्हा वयं हंतुं धार्तराष्ट्रान्स्वबांधवान ॥ स्वजनं हि कथं
हत्वा सुखिनः स्याम माधव ॥ ३७ ॥ यद्यप्येते न पश्यंति लोभोपह
तचेतसः ॥ कुलक्षयकृतं दोषं मित्रद्रोहे च पातकं ॥ ३८ ॥ कथं न ज्ञे

यमस्माभिः पापादस्मान्निवर्तितुं ॥ कुलक्षयकृतं दोषं प्रपश्यद्भि
र्जनार्दन ॥३९॥ कुलक्षये प्रणश्यंति कुलधर्माः सनातनाः ॥ धर्मे
नष्टे कुलं कृत्स्नमधर्मोभिभवत्युत ॥४०॥ अधर्माभिभवात्कृष्ण प्रदु
ष्यंति कुलस्त्रियः ॥ स्त्रीषु दुष्टासु वार्ष्णेय जायते वर्णसंकरः ॥४
१॥ संकरो नरकायैव कुलघ्नानां कुलस्य च ॥ पतंति पितरो ह्येषां लु
प्तपिंडोदकक्रियाः ॥४२॥ दोषैरेतैः कुलघ्नानां वर्णसंकरकारकैः
उत्साद्यंते जातिधर्माः कुलधर्माश्च शाश्वताः ॥४३॥ उत्सन्नकु
लधर्माणां मनुष्याणां जनार्दन ॥ नरकेनियतं वासो भवतीत्यनु
शुश्रुम ॥४४॥ अहो बत महत्पापं कर्तुं व्यवसिता वयं ॥ यद्राज्यसु
खलोभेन हंतुं स्वजनमुद्यताः ॥४५॥ यदि मामप्रतीकारमशस्त्रं श
स्त्रपाणयः ॥ धार्तराष्ट्रा रणे हन्युस्तन्मे क्षेमतरं भवेत् ॥४६॥ सं ॥

ह

जय उवाच एवमुक्त्वार्जुनः संख्ये रथोपस्थ उपाविशत् ॥ विसृज्य सश
रं चापं शोकसंविग्नमानसः ॥ ४७ ॥ इति श्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्म
विद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे अर्जुनविषादो नाम प्रथमोध्या
यः ॥ १ ॥ संजय उवाच तं तथा कृपयाविष्टमश्रुपूर्णाकुलेक्षणं ॥ वि
षीदंतमिदं वाक्यमुवाच मधुसूदनः ॥ १ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ कु
तस्त्वा कश्मलमिदं विषमे समुपस्थितं ॥ अनार्यजुष्टमस्वर्ग्य
मकीर्तिकरमर्जुन ॥ २ ॥ क्लैब्यं मा स्म गमः पार्थ नैतत्त्वय्युपपद्यते ॥
क्षुद्रं हृदयदौर्बल्यं त्यक्त्वोत्तिष्ठ परंतप ॥ ३ ॥ अर्जुन उवाच कथं भी
ष्ममहं संख्ये द्रोणं च मधुसूदन ॥ इषुभिः प्रतियोत्स्यामि पूजार्हाव
रिसूदन ॥ ४ ॥ गुरूनहत्वा हि महानुभावान्श्रेयो भोक्तुं भैक्ष्यमपीह
लोके ॥ हत्वार्थकामांस्तु गुरूनिहैव भुंजीय भोगान्रुधिरप्रदि

गुधान ॥ ५ ॥ नचैतद्विद्मःकतरन्नोगरीयोयद्वाजयेमयदिवानोजये
युः ॥ यानेवहत्वानजिजीविषामस्तेवस्थिताःप्रमुखेधार्त्तराष्ट्राः ॥ ६ ॥
कार्पण्यदोषोपहतस्वभावःपृच्छामित्वांधर्मसंमूढचेताः ॥ यच्छ्रेयः
स्यान्निश्चितंब्रूहितन्मेशिष्यस्तेहंशाधिमांत्वांप्रपन्नं ॥ ७ ॥ नहिप्र
पश्यामिममापनुद्याद्यच्छोकमुच्छोषणमिंद्रियाणां ॥ अवाप्यभू
मावसपत्नमृद्धंराज्यंसुराणामपिचाधिपत्यं ॥ ८ ॥ संजयउवाच ॥ ए
वमुक्त्वाहृषीकेशंगुडाकेशःपरंतप ॥ नयोत्स्यइतिगोविंदमुक्त्वा
तूष्णींबभूवह ॥ ९ ॥ तमुवाचहृषीकेशःप्रहसन्निवभारत ॥ सेनयो
रुभयोर्मध्येविषीदंतमिदंवचः ॥ १० ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ अशोच्यानन्व
शोचस्त्वंप्रज्ञावादांश्चभाषसे ॥ गतासूनगतासूंश्चनानुशोचंति
पंडिताः ॥ ११ ॥ नत्वेवाहंजातुनासंनत्वंनेमेजनाधिपाः ॥ नचैवं

नभविष्यामःसर्वेवयमतःपरं॥१२॥देहिनोस्मिन्यथादेहेकौमारंजौव
नंजरा॥तथादेहांतरप्राप्तिर्धीरस्तत्रनमुह्यति॥१३॥मात्रास्पर्शा
स्तुकौंतेयशीतोष्णसुखदुःखदाः॥आगमापायिनोनित्यास्तांस्ति
तिक्षस्वभारत॥१४॥यंहिनव्यथयंत्येतेपुरुषंपुरुषर्षभः॥समदुः
खसुखंधीरंसोमृतत्वायकल्पते॥१५॥नासतोविद्यतेभावोना
भावोविद्यतेसतः॥उभयोरपिदृष्टोंतस्त्वनयोस्तत्वदर्शिभिः॥१६॥
अविनाशितुतद्विद्धियेनसर्वमिदंततं॥विनाशमव्ययस्यास्यन
कश्चित्कर्तुमर्हसि॥१७॥अंतवंतइमेदेहानित्यस्योक्ताःशरीरिणः
॥अनाशिनोप्रमेयस्यतस्माद्युध्यस्वभारत॥१८॥यएनंवेत्तिहं
तारंयश्चैनंमन्यतेहतं॥उभौतौविजानीतौनयंहंतिनहन्यते॥
१९॥नजायतेम्रियतेवाकदाचिन्नायंभूत्वाभविताव्वानभूयः

अजो नित्यः शाश्वतोयं पुराणो न हन्यते हन्यमाने शरीरे ॥२०॥ वे
दाविनाशिनं नित्यं य एनमजमव्ययं ॥ कथं स पुरुषः पार्थ कं घात
यति हंति कं ॥२१॥ वासांसि जीर्णानि यथा विहाय नवानि गृह्णाति
नरोपराणि ॥ तथा शरीराणि विहाय जीर्णान्यन्यानि संयाति न
वानि देही ॥२२॥ नैनं छिंदंति शस्त्राणि नैनं दहति पावकः ॥ न चैनं
क्लेदयंत्यापो न शोषयति मारुतः ॥२३॥ अछेद्योयमदाह्योयमक्ले
द्योशोष्य एव च ॥ नित्यः सर्वगतः स्थाणुरचलोयं सनातनः ॥२४॥ अ
व्यक्तोयमचिंत्योयमविकार्योयमुच्यते ॥ तस्मादेवं विदित्वैनं नानु
शोचितुमर्हसि ॥२५॥ अथ चैनं नित्यजातं नित्यं वा मन्यसे मृतं ॥ तथा
पि त्वं महाबाहो नैनं शोचितुमर्हसि ॥२६॥ जातस्य हि ध्रुवो मृत्युर्ध्रु
वं जन्म मृतस्य च ॥ तस्मादपरिहार्येर्थे न त्वं शोचितुमर्हसि ॥२७॥

अव्यक्तादीनिभूतानिव्यक्तमध्यानिभारत॥ अव्यक्तनिधनान्येव
तत्रकापरिदेवना॥२८॥ आश्चर्यवत्पश्यतिकश्चिदेनमाश्चर्यवद्वद
तितथैवचान्यः॥ आश्चर्यवच्चैनमन्यःशृणोतिश्रुत्वाप्येनंवेदनचै
वकश्चित॥२९॥ देहीनित्यमवध्योयंदेहेसर्वस्यभारत तस्मात्सर्वा
णिभूतानिनत्वंशोचितुमर्हसि॥३०॥ स्वधर्ममपिचावेक्ष्यनवि
कंपितुमर्हसि॥ धर्म्याद्धियुद्धाच्छ्रेयोन्यत्क्षत्रियस्यनविद्यते॥३१॥
यदृच्छयाचोपपन्नंस्वर्गद्वारमपावृतं॥ सुखिनःक्षत्रियाःपार्थलभ
न्तेयुद्धमीदृशं॥३२॥ अथचेत्त्वमिमंधर्म्यंसंग्रामंनकरिष्यसि
ततःस्वधर्मंकीर्त्तिंचहित्वापापमवाप्स्यसि॥३३॥ अकीर्त्तिंचापिभू
तानिकथयिष्यंतितेव्ययां॥ संभावितस्यचाकीर्त्तिर्मरणादतिरि
च्यते॥३४॥ भयाद्रणादुपरतंमंस्यंतेत्वांमहारथाः॥ येषांचत्वंबहु

मतोभूत्वायास्यसिलाघवं॥३५॥अवाच्यवादांश्चबहून्वदिष्यंति
तवाहिताः॥ निंदंतस्तवसामर्थ्यंततोदुःखतरंनुकिं॥३६॥हतोवा
प्राप्स्यसिस्वर्गंजित्वावाभोक्ष्यसेमहीं॥तस्मादुत्तिष्ठकौंतेययुद्धाय
कृतनिश्चयः॥३७॥सुखदुःखेसमेकृत्वालाभालाभौजयाजयौ
ततोयुद्धाययुज्यस्वनैवंपापमवाप्स्यसि॥३८॥एषातेभिहितासांख्ये
बुद्धिर्योगेत्विमांशृणु॥बुद्ध्यायुक्तोययापार्थकर्मबंधंप्रहास्यसि॥
३९॥नेहाभिक्रमनाशोस्तिप्रत्यवायोनविद्यते॥स्वल्पमप्यस्यध
र्मस्यत्रायतेमहतोभयात्॥४०॥ व्यवसायात्मिकाबुद्धिरेकेहकुरुनं
दन बहुशाखाह्यनंताश्चबुद्धयोव्यवसायिनां॥४१॥यामिमांपुष्पि
तांवाचंप्रवदंत्यविपश्चितः वेदवादरताःपार्थनान्यदस्तीतिवा
दिनः॥४२॥कामात्मानःस्वर्गपराजन्मकर्मफलप्रदां॥क्रियाविशे

बहुलां भोगैश्वर्यगतिं प्रति ॥ ४३ ॥ भोगैश्वर्यप्रसक्तानां तयाप
हृतचेतसां ॥ व्यवसायात्मिका बुद्धिः समाधौ न विधीयते ॥ ४४ ॥ त्रै
गुण्यविषया वेदा निस्त्रैगुण्यो भवार्जुन ॥ निर्द्वंद्वो नित्यसत्त्वस्थो निर्यो
गक्षेम आत्मवान् ॥ ४५ ॥ यावानर्थ उदपाने सर्वतः संप्लुतोदके ॥ तावा
न्सर्वेषु वेदेषु ब्राह्मणस्य विजानतः ॥ ४६ ॥ कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फ
लेषु कदाचिन ॥ मा कर्मफलहेतुर्भूर्मा ते संगोस्त्वकर्मणि ॥ ४७ ॥
योगस्थः कुरु कर्माणि संगं त्यक्त्वा धनंजय ॥ सिद्ध्यसिद्ध्योः समो भू
त्वा समत्वं योग उच्यते ॥ ४८ ॥ दूरेण ह्यवरं कर्म बुद्धियोगाद्धनंजय
॥ बुद्धौ शरणमन्विच्छ कृपणाः फलहेतवः ॥ ४९ ॥ बुद्धियुक्तो जहा
तीह उभे सुकृतदुष्कृते तस्माद्योगाय युज्यस्व योगः कर्मसु कौश
लं ॥ ५० ॥ कर्मजं बुद्धियुक्ता हि फलं त्यक्त्वा मनीषिणः ॥ जन्मबंधवि

निर्मुक्ताः पदं गछंत्यनामयं ॥ ५१ ॥ यदा ते मोहकलिलं बुद्धिर्व्यतित
रिष्यति ॥ तदा गंतासि निर्वेदं श्रोतव्यस्य श्रुतस्य च ॥ ५२ ॥ श्रुतिवि॰
प्रतिपन्ना ते यदा स्थास्यति निश्चला ॥ समाधावचला बुद्धिस्तदा
योगमवाप्स्यसि ॥ ५३ ॥ अर्जुन उवाच ॥ स्थितप्रज्ञस्य का भाषा समा
धिस्थस्य केशव ॥ स्थितधीः किं प्रभाषेत किमासीत व्रजेत किं ॥ ५४
॥ श्रीभगवानुवाच ॥ प्रजहाति यदा कामान्सर्वान्पार्थ मनोगतान ॥
आत्मन्येवात्मना तुष्टः स्थितप्रज्ञस्तदोच्यते ॥ ५५ ॥ दुःखेष्वनुद्विग्न
मनाः सुखेषु विगतस्पृहः ॥ वीतरागभयक्रोधः स्थितधीर्मुनिरु॰
च्यते ॥ ५६ ॥ यः सर्वत्रानभिस्नेहस्तत्तत्प्राप्य शुभाशुभं ॥ नाभिनंद॰
ति न द्वेष्टि तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥ ५७ ॥ यदा संहरते चायं कूर्मोंगानी॰
व सर्वशः ॥ इंद्रियाणींद्रियार्थेभ्यस्तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥ ५८ ॥ विष

याविनिवर्त्तंतेनिराहारस्यदेहिनः ॥ रसवर्जंरसोप्यस्यपरंदृष्ट्वानि
वर्त्तते ॥ ५९ ॥ यततोह्यपिकौंतेयपुरुषस्यविपश्चितः ॥ इंद्रियाणिप्र
माथीनिहरंतिप्रसभंमनः ॥ ६० ॥ तानिसर्वाणिसंयम्ययुक्तआसी
तमत्परः ॥ वशेहियस्येंद्रियाणितस्यप्रज्ञाप्रतिष्ठिता ॥ ६१ ॥ ध्या
यतोविषयान्पुंसःसंगस्तेषूपजायते ॥ संगात्संजायतेकामःकामा
त्क्रोधोभिजायते ॥ ६२ ॥ क्रोधाद्भवतिसंमोहःसंमोहात्स्मृतिविभ्र
मः ॥ स्मृतिभ्रंशाद्बुद्धिनाशोबुद्धिनाशात्प्रणश्यति ॥ ६३ ॥ रागद्वेषवि
युक्तैस्तुविषयानिंद्रियैश्चरन् ॥ आत्मवश्यैर्विधेयात्माप्रसादम
धिगच्छति ॥ ६४ ॥ प्रसादेसर्वदुःखानांहानिरस्योपजायते ॥ प्र
सन्नचेतसोह्याशुबुद्धिःपर्यवतिष्ठते ॥ ६५ ॥ नास्तिबुद्धिरयुक्तस्य
नचायुक्तस्यभावना ॥ नचाभावयतःशांतिरशांतस्यकुतःसुखं

६६ ॥ इंद्रियाणां हि चरतां यन्मनोनुविधीयते ॥ तदस्य हरति प्रज्ञां वा
युर्नावमिवांभसि ॥ ६७ ॥ तस्माद्यस्य महाबाहो निगृहीतानि सर्व
शः ॥ इंद्रियाणींद्रियार्थेभ्यस्तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥ ६८ ॥ या निशा स
र्वभूतानां तस्यां जागर्ति संयमी ॥ यस्यां जाग्रति भूतानि सा निशा प
श्यतो मुने ॥ ६९ ॥ आपूर्यमाणमचलप्रतिष्ठं समुद्रमापः प्रविशं
ति यद्वत ॥ तद्वत्कामा यं प्रविशंति सर्वे स शांतिमाप्नोति न कामका
मी ॥ ७० ॥ विहाय कामान्यः सर्वान्पुमांश्चरति निःस्पृहः ॥ निर्ममो
निरहंकारः स शांतिमधिगच्छति ॥ ७१ ॥ एषा ब्राह्मी स्थितिः पार्थ नै
नां प्राप्य विमुह्यति ॥ स्थित्वास्यामंतकालेपि ब्रह्मनिर्वाणमृछ
ति ॥ ७२ ॥ इति श्री भगवद्गीतासु उपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्री
कृष्णार्जुनसंवादे सांख्ययोगो नाम द्वितीयोध्यायः ॥ २ ॥ अर्जुन उवा

॥ ज्यायसी चेत्कर्मणस्ते मता बुद्धिर्जनार्दन ॥ तत्किं कर्मणि घो
रे मां नियोजयसि केशव ॥ १ ॥ व्यामिश्रेणेव वाक्येन बुद्धिं मोहय
सीव मे ॥ तदेकं वद निश्चित्य येन श्रेयोहमाप्नुयां ॥ २ ॥ श्रीभग
वानुवाच ॥ लोकेस्मिन्द्विविधा निष्ठा पुरा प्रोक्ता मयानघ ॥ ज्ञान
योगेन सांख्यानां कर्मयोगेन योगिनां ॥ ३ ॥ न कर्मणामनारंभा
न्नैष्कर्म्यं पुरुषोश्नुते ॥ न च संन्यसनादेव सिद्धिं समधिगच्छति ॥ ४
। न हि कश्चित्क्षणमपि जातु तिष्ठत्यकर्मकृत् ॥ कार्यते ह्यवशः
कर्म सर्वः प्रकृतिजैर्गुणैः ॥ ५ ॥ कर्मेंद्रियाणि संयम्य य आस्ते मनसा
स्मरन् ॥ इंद्रियार्थान्विमूढात्मा मिथ्याचारः स उच्यते ॥ ६ ॥ यस्त्विंद्रि
याणि मनसा नियम्यारभतेर्जुन ॥ कर्मेंद्रियैः कर्मयोगमसक्तः स विशि
ष्यते ॥ ७ ॥ नियतं कुरु कर्म त्वं कर्म ज्यायो ह्यकर्मणः ॥ शरीरयात्रापि

च ते न प्रसिद्ध्येदकर्मणः ॥ ८ ॥ यज्ञार्थात्कर्मणोन्यत्र लोकोयं कर्मबं
धनः ॥ तदर्थं कर्म कौंतेय मुक्तसंगः समाचर ॥ ९ ॥ सहयज्ञाः प्रजाः सृ
ष्ट्वा पुरोवाच प्रजापतिः ॥ अनेन प्रसविष्यध्वमेष वोस्त्विष्टकामधुक ॥
१० ॥ देवान्भावयतानेन ते देवा भावयंतु वः परस्परं भावयंतः श्रेयः
परमवाप्स्यथ ॥ ११ ॥ इष्टान्भोगान्हि वो देवा दास्यंते यज्ञभाविताः ॥ तै
र्दत्तानप्रदायैभ्यो यो भुंक्ते स्तेन एव सः ॥ १२ ॥ यज्ञशिष्टाशिनः संतो मु
च्यंते सर्वकिल्बिषैः ॥ भुंजते ते त्वघं पापा ये पचंत्यात्मकारणात ॥
१३ ॥ अन्नाद्भवंति भूतानि पर्जन्यादन्नसंभवः ॥ यज्ञाद्भवति पर्जन्यो य
ज्ञः कर्मसमुद्भवः ॥ १४ ॥ कर्म ब्रह्मोद्भवं विद्धि ब्रह्माक्षरसमुद्भवं ॥ तस्मा
त्सर्वगतं ब्रह्म नित्यं यज्ञे प्रतिष्ठितं ॥ १५ ॥ एवं प्रवर्तितं चक्रं नानुवर्तय
तीह यः ॥ अघायुरिंद्रियारामो मोघं पार्थ स जीवति ॥ १६ ॥ यस्त्वा

स्मरतिरेवस्यादात्मतृप्तश्चमानवः॥ आत्मन्येवचसंतुष्टस्तस्यकार्यंन
विद्यते॥१७॥ नैवतस्यकृतेनार्थोनाकृतेनेहकश्चन॥ नचास्यसर्व
भूतेषुकश्चिदर्थव्यपाश्रयः॥१८॥ तस्मादसक्तःसततंकार्यंकर्मस
माचरन॥ असक्तोह्याचरन्कर्मपरमाप्नोतिपूरुषः॥१९॥ कर्मणै
वहिसंसिद्धिमास्थिताजनकादयः॥ लोकसंग्रहमेवापिसंपश्य
न्कर्तुमर्हसि॥२०॥ नमेपार्थाययद्यदाचरतिश्रेष्ठस्तत्तदेवेतरोजनः
सयत्प्रमाणंकुरुतेलोकस्तदनुवर्तते॥२१॥ नमेपार्थास्तिकर्तव्यं
त्रिषुलोकेषुकिंचन॥ नानवाप्तमवाप्तव्यंवर्तएवचकर्मणि॥२२॥
यदिह्यहंनवर्तेयंजातुकर्मण्यतंद्रितः॥ ममवर्त्मानुवर्तंतेमनु
ष्यापार्थसर्वशः॥२३॥ उत्सीदेयुरिमेलोकानकुर्यांकर्मचेदहं॥ सं
करस्यचकर्तास्यामुपहन्यामिमाःप्रजाः॥२४॥ सक्ताःकर्मण्यवि

द्वांसोयथाकुर्वंतिभारतकुर्याद्विद्वांस्तथासक्तश्चिकीर्षुर्लोकसं
ग्रहं॥२५॥नबुद्धिभेदंजनयेदज्ञानांकर्मसंगिनां॥जोषयेत्सर्वक
र्माणिविद्वान्युक्तःसमाचरन्॥२६॥प्रकृतेःक्रियमाणानिगुणैः
कर्माणिसर्वशः॥अहंकारविमूढात्माकर्ताहमितिमन्यते॥२७॥
तत्त्ववित्तुमहाबाहोगुणकर्मविभागयोः॥गुणागुणेषुवर्तंतइति
मत्वानसज्जते॥२८॥प्रकृतेर्गुणसंमूढाःसज्जंतेगुणकर्मसु॥तान
कृत्स्नविदोमंदान्कृत्स्नविन्नविचालयेत्॥२९॥मयिसर्वाणि
कर्माणिसंन्यस्याध्यात्मचेतसा॥निराशीर्निर्ममोभूत्वायुध्यस्व
विगतःज्वरः॥३०॥येमेमतमिदंनित्यमनुतिष्ठंतिमानवाः॥श्रद्धावं
तोनसूयंतोमुच्यंतेतेपिकर्मभिः॥३१॥येत्वेतदभ्यसूयंतोनानु
तिष्ठंतिमेमतं॥सर्वज्ञानविमूढांस्तान्विद्धिनष्टानचेतसः॥३२

सदृशं चेष्टते स्वस्याः प्रकृतेर्ज्ञानवानपि ॥ प्रकृतिं यांति भूतानि नि
ग्रहः किं करिष्यति ॥ ३३ ॥ इंद्रियस्येंद्रियस्यार्थे रागद्वेषौ व्यवस्थितौ
तयोर्न वशमागच्छेत्तौ ह्यस्य परिपंथिनौ ॥ ३४ ॥ श्रेयान्स्वधर्मो विगुणः
परधर्मात्स्वनुष्ठितात् ॥ स्वधर्मे निधनं श्रेयः परधर्मो भयावहः ॥ ३५
अर्जुन उवाच ॥ अथ केन प्रयुक्तोयं पापं चरति पूरुषः ॥ अनिच्छन्नपि वा
र्ष्णेय बलादिव नियोजितः ॥ ३६ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ काम एष क्रोध एष
रजोगुणसमुद्भवः ॥ महाशनो महापाप्मा विद्ध्येनमिह वैरिणं ॥ ३७
धूमेनाव्रियते वह्निर्यथादर्शो मलेन च ॥ यथोल्बेनावृतो गर्भस्तथा
तेनेदमावृतं ॥ ३८ ॥ आवृतं ज्ञानमेतेन ज्ञानिनो नित्यवैरिणा ॥ का
मरूपेण कौंतेय दुःपूरेणानलेन च ॥ ३९ ॥ इंद्रियाणि मनो बुद्धिर
स्याधिष्ठानमुच्यते ॥ एतैर्विमोहयत्येष ज्ञानमावृत्य देहिनं ॥ ४० ॥ त

स्मा त्त्वमिंद्रियाण्यादौ नियम्य भरतर्षभः ॥ पाप्मानं प्रजहि ह्येनं
ज्ञानविज्ञाननाशनं ॥४१॥ इंद्रियाणि पराण्याहुरिंद्रियेभ्यः परं मनः
॥ मनसस्तु परा बुद्धिर्यो बुद्धेः परतस्तु सः ॥४२॥ एवं बुद्धेः परं बुद्ध्वा
संस्तभ्यात्मानमात्मना जहि शत्रुं महाबाहो कामरूपं दुरासदं ॥
४३॥ इति श्री भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्री
कृष्णार्जुनसंवादे कर्मयोगो नाम तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ श्रीभगवानुवाच ॥ इं
मं विवस्वते योगं प्रोक्तवानहमव्ययं ॥ विवस्वान्मनवे प्राह मनुरि
क्ष्वाकवेऽब्रवीत् ॥१॥ एवं परंपराप्राप्तमिमं राजर्षयो विदुः ॥ स काले
नेह महता योगो नष्टः परंतप ॥२॥ स एवायं मया तेऽद्य योगः प्रोक्तः पु
रातनः ॥ भक्तोसि मे सखा चेति रहस्यं ह्येतदुत्तमं ॥३॥ अर्जुन उवा
च ॥ अपरं भवतो जन्म परं जन्म विवस्वतः ॥ कथमेतद्विजानीयां

त्वमादौप्रोक्तवानिति॥४॥श्रीभगवानुवाच॥बहूनिमेव्यतीतानि
जन्मानितवचार्जुन॥तान्यहंवेदसर्वाणिनत्वंवेत्थपरंतप॥५॥
अजोपिसन्नव्ययात्माभूतानामीश्वरोपिसन्॥प्रकृतिंस्वामधिष्ठा
यसंभवाम्यात्ममायया॥६॥यदायदाहिधर्मस्यग्लानिर्भवतिभा
रतः॥अभ्युत्थानमधर्मस्यतदात्मानंसृजाम्यहं॥७॥परित्राणाय
साधूनांविनाशायचदुष्कृतां॥धर्मसंस्थापनार्थायसंभवामियु
गेयुगे॥८॥जन्मकर्मचमेदिव्यमेवंयोवेत्तितत्वतः॥त्यक्त्वादेहंपु
नर्जन्मनैतिमामेतिसोर्जुन॥९॥वीतरागभयक्रोधामन्मयामामु
पाश्रिताः॥बहवोज्ञानतपसापूतामद्भावमागताः॥१०॥येयथामां
प्रपद्यंतेतांस्तथैवभजाम्यहं॥ममवर्त्मानुवर्त्तंतेमनुष्याःपा
र्थसर्वशः॥११॥कांक्षंतःकर्मणांसिद्धिंयजंतइहदेवताः॥क्षिप्र

हिमानुषेलोकेसिद्धिर्भवतिकर्मजा॥१२॥चातुर्वर्णंमयासृष्टंगुण
कर्मविभागशः॥तस्यकर्त्तारमपिमांविद्ध्यकर्त्तारमव्ययं॥१३॥नमां
कर्म्माणिलिंपंतिनमेकर्मफलेस्पृहा॥इतिमांयोभिजानातिक
र्मभिर्नसबध्यते॥१४॥एवंज्ञात्वाकृतंकर्मपूर्वैरपिमुमुक्षुभिः॥
कुरुकर्मैवतस्मात्त्वंपूर्वैःपूर्वतरंकृतं॥१५॥किंकर्मकिमकर
र्मेतिकवयोप्यत्रमोहिताः॥तत्तेकर्मप्रवक्ष्यामियज्ज्ञात्वामोक्ष्यसे
शुभात॥१६॥कर्म्मणोह्यपिबोद्धव्यंबोद्धव्यंचविकर्मणः॥अकर
र्मणश्चबोद्धव्यंगहनाकर्मणोगतिः॥१७॥कर्मण्यकर्मयःपश्येद
कर्मणिचकर्मयः॥सबुद्धिमान्मनुष्येषुसयुक्तःकृत्स्नकर्मकृत॥
१८॥यस्यसर्वेसमारंभाःकामसंकल्पवर्जिताः॥ज्ञानाग्निदग्ध
कर्माणंतमाहुःपंडितंबुधाः॥१९॥त्यक्त्वाकर्मफलासंगंनित्य

तृप्तो निराश्रयः ॥ कर्मण्यभिप्रवृत्तोपि नैव किंचित्करोति सः ॥ २० ॥ निरा
शीर्यतचित्तात्मा त्यक्तसर्वपरिग्रहः ॥ शारीरं केवलं कर्म कुर्वन्ना
प्नोति किल्बिषं ॥ २१ ॥ यदृच्छालाभसंतुष्टो द्वंद्वातीतो विमत्सरः ॥ समः
सिद्धावसिद्धौ च कृत्वापि न निबध्यते ॥ २२ ॥ गतसंगस्य मुक्तस्य ज्ञा
नावस्थितचेतसः ॥ यज्ञायाचरतः कर्म समग्रं प्रविलीयते ॥ २३ ॥ ब्रह्मा
र्पणं ब्रह्म हविर्ब्रह्माग्नौ ब्रह्मणा हुतं ॥ ब्रह्मैव तेन गंतव्यं ब्रह्मकर्म
समाधिना ॥ २४ ॥ दैवमेवापरे यज्ञं योगिनः पर्युपासते ॥ ब्रह्माग्नावप
रे यज्ञं यज्ञेनैवोपजुह्वति ॥ २५ ॥ श्रोत्रादीनींद्रियाण्यन्ये संयमाग्निषु
जुह्वति ॥ २६ ॥ सर्वाणींद्रियकर्माणि प्राणकर्माणि चापरे ॥ आत्म
संयमयोगाग्नौ जुह्वति ज्ञानदीपिते ॥ २७ ॥ द्रव्ययज्ञास्तपोयज्ञा योग
यज्ञास्तथापरे ॥ स्वाध्यायज्ञानयज्ञाश्च यतयः संशितव्रताः ॥ २८ ॥ अ

पानेजुह्वतिप्राणंप्राणेपानंतथापरे॥प्राणापानगतीरुद्ध्वाप्राणाया
मपरायणाः॥२९॥अपरेनियताहाराःप्राणान्प्राणेषुजुह्वति॥सर्वे
प्येतेयज्ञविदोयज्ञक्षपितकल्मषाः॥३०॥यज्ञशिष्टामृतभुजोयांति
ब्रह्मसनातनं॥नायंलोकोस्त्ययज्ञस्यकुतोन्यःकुरुसत्तम॥३१॥ए
वंबहुविधायज्ञावितताब्रह्मणोमुखे॥कर्मजान्विद्धितान्सर्वानेवं
ज्ञात्वाविमोक्ष्यसे॥३२॥श्रेयान्द्रव्यमयाद्यज्ञाज्ज्ञानयज्ञःपरंतप॥
सर्वंकर्माखिलंपार्थज्ञानेपरिसमाप्यते॥३३॥तद्विद्धिप्रणिपातेनप
रिप्रश्नेनसेवया॥उपदेक्ष्यंतितेज्ञानंज्ञानिनस्तत्त्वदर्शिनः॥३४॥य
ज्ज्ञात्वानपुनर्मोहमेवंयास्यसिपांडव॥येनभूतान्यशेषेणद्रक्ष्यस्या
त्मन्यथोमयि॥३५॥अपिचेदसिपापेभ्यःसर्वेभ्यःपापकृत्तमः॥स
र्वंज्ञानप्लवेनैववृजिनंसंतरिष्यसि॥३६॥यथैधांसिसमिद्धोग्निर्भ

स्मसात्कुरुतेर्जुन॥ ज्ञानाग्निः सर्वकर्माणि भस्मसात्कुरुते तथा॥३७॥ न
हि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते॥ तत्स्वयं योगसंसिद्धः कालेनात्म
नि विंदति॥३८॥ श्रद्धावांल्लभते ज्ञानं तत्परः संयतेंद्रियः॥ ज्ञानं लब्ध्वा प
रां शांतिमचिरेणाधिगच्छति॥३९॥ अज्ञश्चाश्रद्दधानश्च संशयात्मा वि
नश्यति॥ नायं लोकोस्ति न परो न सुखं संशयात्मनः॥४०॥ योगसंन्यस्त
कर्माणं ज्ञानसंछिन्नसंशयं॥ आत्मवंतं न कर्माणि निबध्नंति धनंजय॥
४१॥ तस्मादज्ञानसंभूतं हृत्स्थं ज्ञानासिनात्मनः॥ छित्वैनं संशयं योगमा
तिष्ठोत्तिष्ठ भारत॥४२॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशा
स्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे कर्मसंन्यासयोगो नाम चतुर्थोध्यायः॥४॥ अर्जुन उवाच॥
संन्यासं कर्मणां कृष्ण पुनर्योगं च शंससि॥ यच्छ्रेय एतयोरेकं तन्मे ब्रूहि
सुनिश्चितं॥१॥ श्रीभगवानुवाच॥ संन्यासः कर्मयोगश्च निःश्रेयसकरा

वुभौ॥तयोस्तुकर्मसंन्यासात्कर्मयोगोविशिष्यते॥२॥ज्ञेयःसनित्यसं
न्यासीयोनद्वेष्टिनकांक्षति॥निर्द्वंद्वोहिमहाबाहोसुखंबंधात्प्रमुच्यते॥
३॥सांख्ययोगौपृथग्बालाःप्रवदंतिनपंडिताः॥एकमप्यास्थितसम्यगु
भयोर्विंदतेफलं॥४॥यत्सांख्यैःप्राप्यतेस्थानंतद्योगैरपिगम्यते॥एकं
सांख्यंचयोगंचयःपश्यतिसपश्यति॥५॥संन्यासस्तुमहाबाहोदुःखमा
प्तुमयोगतः॥योगयुक्तोमुनिर्ब्रह्मनचिरेणाधिगच्छति॥६॥योगयुक्तोवि
शुद्धात्माविजितात्माजितेंद्रियः॥सर्वभूतात्मभूतात्माकुर्वन्नपिनलिप्यते
७॥नैवकिंचित्करोमीतियुक्तोमन्येततत्त्ववित॥पश्यन्शृण्वन्स्पृशन्
जिघ्रन्नश्नन्गच्छन्स्वपन्श्वसन॥८॥प्रलपन्विसृजन्गृह्णन्नुन्मिषन्निमिष
न्नपि॥इंद्रियाणींद्रियार्थेषुवर्ततइतिधारयन॥९॥ब्रह्मण्याधायकर्मा
णिसंगंत्यक्त्वाकरोतियः॥लिप्यतेनसपापेनपद्मपत्रमिवांभसा॥१०

कायेन मनसा बुद्ध्या केवलैरिंद्रियैरपि॥ योगिनः कर्म कुर्वंति संगं त्यक्त्वात्म
शुद्धये॥११॥ युक्तः कर्मफलं त्यक्त्वा शांतिमाप्नोति नैष्ठिकीं॥ अयुक्तः काम
कारेण फले सक्तो निबध्यते॥१२॥ सर्वकर्माणि मनसा संन्यस्यास्ते सुखं व
शी॥ नवद्वारे पुरे देही नैव कुर्वन्न कारयन्॥१३॥ न कर्तृत्वं न कर्माणि लोकस्य
सृजति प्रभुः॥ न कर्मफलसंयोगं स्वभावस्तु प्रवर्तते॥१४॥ नादत्ते कस्यचि
त्पापं न चैव सुकृतं विभुः॥ अज्ञानेनावृतं ज्ञानं तेन मुह्यंति जंतवः॥१५॥ ज्ञाने
न तु तदज्ञानं येषां नाशितमात्मनः॥ तेषामादित्यवज्ज्ञानं प्रकाशयति तत्परं
॥१६॥ तद्बुद्धयस्तदात्मानस्तन्निष्ठास्तत्परायणाः॥ गच्छंत्यपुनरावृत्तिं ज्ञाननिर्धू
तकल्मषाः॥१७॥ विद्याविनयसंपन्ने ब्राह्मणे गवि हस्तिनि॥ शुनि चैव श्व
पाके च पंडिताः समदर्शिनः॥१८॥ इहैव तैर्जितः सर्गो येषां साम्ये स्थितं मनः
॥ निर्दोषं हि समं ब्रह्म तस्माद्ब्रह्मणि ते स्थिताः॥१९॥ न प्रहृष्येत्प्रियं प्रा

ण्येहिजेत्प्राप्य चाप्रियं ॥ स्थिरबुद्धिरसंमूढो ब्रह्मविद्ब्रह्मणि स्थितः ॥२०॥
बाह्यस्पर्शेष्वसक्तात्मा विंदत्यात्मनि यत्सुखं ॥ स ब्रह्मयोगयुक्तात्मा सुखम
क्षयमश्नुते ॥२१॥ ये हि संस्पर्शजा भोगा दुःखयोनय एव ते ॥ आद्यंतवंतः कौंते
य न तेषु रमते बुधः ॥२२॥ शक्नोतीहैव यः सोढुं प्राक्शरीरविमोक्षणात् ॥ काम
क्रोधोद्भवं वेगं स युक्तः स सुखी नरः ॥२३॥ योंतःसुखोंतरारामस्तथांतर्ज्योतिरेव
यः ॥ स योगी ब्रह्मनिर्वाणं ब्रह्मभूतोधिगच्छति ॥२४॥ लभंते ब्रह्मनिर्वाणमृ
षयः क्षीणकल्मषाः ॥ छिन्नद्वैधा यतात्मानः सर्वभूतहिते रताः ॥२५॥ काम
क्रोधवियुक्तानां यतीनां यतचेतसां ॥ अभितो ब्रह्मनिर्वाणं वर्तते विदिता
त्मनां ॥२६॥ स्पर्शान्कृत्वा बहिर्बाह्यांश्चक्षुश्चैवांतरे भ्रुवोः ॥ प्राणापानौ
समौ कृत्वा नासाभ्यंतरचारिणौ ॥२७॥ यतेंद्रियमनोबुद्धिर्मुनिर्मोक्षपरायणः
॥ विगतेच्छाभयक्रोधो यः सदा मुक्त एव सः ॥२८॥ भोक्तारं यज्ञतपसां सर्व

लोकमहेश्वरं सुहृदं सर्वभूतानां ज्ञात्वा मां शांतिमृच्छति ॥ २९ ॥ इति
श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे संन्या
सयोगो नाम पंचमोध्यायः ॥ ५ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ अनाश्रितः कर्मफलं
कार्यं कर्म करोति यः ॥ स संन्यासी च योगी च न निरग्निर्न चाक्रियः ॥ १ ॥
यं संन्यासमिति प्राहुर्योगं तं विद्धि पांडव ॥ न ह्यसंन्यस्तसंकल्पो योगी
भवति कश्चन ॥ २ ॥ आरुरुक्षोर्मुनेर्योगं कर्म कारणमुच्यते ॥ योगा
रूढस्य तस्यैव शमः कारणमुच्यते ॥ ३ ॥ यदा हि नेंद्रियार्थेषु न कर्मस्व
नुषज्जते ॥ सर्वसंकल्पसंन्यासी योगारूढस्तदोच्यते ॥ ४ ॥ उद्धरेदात्मना
त्मानं नात्मानमवसादयेत् ॥ आत्मैव ह्यात्मनो बंधुरात्मैव रिपुरात्मनः
॥ ५ ॥ बंधुरात्मात्मनस्तस्य येनात्मैवात्मना जितः ॥ अनात्मनस्तु शत्रुत्वे वर्
तेतात्मैव शत्रुवत् ॥ ६ ॥ जितात्मनः प्रशांतस्य परमात्मा समाहितः ॥ शी

तोष्णसुखदुःखेषुतथामानापमानयोः ॥ ७ ॥ ज्ञानविज्ञानतृप्तात्माकू
टस्थोविजितेंद्रियः ॥ युक्तइत्युच्यतेयोगीसमलोष्टाश्मकांचनः ॥ ८
सुहृन्मित्रार्युदासीनमध्यस्थद्वेष्यबंधुषु ॥ साधुष्वपिचपापेषुसमबुद्धि
र्विशिष्यते ॥ ९ ॥ योगीयुंजीतसततमात्मानंरहसिस्थितः ॥ एकाकीयतचि
तात्मानिराशीरपरिग्रहः ॥ १० ॥ शुचौदेशेप्रतिष्ठाप्यस्थिरमासनमात्मनः
नात्युछ्रितंनातिनीचंचैलाजिनकुशोत्तरं ॥ ११ ॥ तत्रैकाग्रंमनःकृत्वायतचि
त्तेंद्रियक्रियाः ॥ उपविश्यासनेयुंज्याद्योगमात्मविशुद्धये ॥ १२ ॥ समंका
यशिरोग्रीवंधारयन्नचलंस्थिरः ॥ संप्रेक्ष्यनासिकाग्रंस्वंदिशश्चानवलो
कयन् ॥ १३ ॥ प्रशांतात्माविगतभीर्ब्रह्मचारिव्रतेस्थितः ॥ मनःसंयम्यमच्चि
त्तोयुक्तआसीतमत्परः ॥ १४ ॥ युंजन्नेवंसदात्मानंयोगीनियतमानसः ॥ शां
तिंनिर्वाणपरमांमत्संस्थामधिगच्छति ॥ १५ ॥ नात्यश्नतस्तुयोगोस्तिनचै

कांतमनश्नतः ॥ न चातिस्वप्नशीलस्य जाग्रतोनैव चार्जुन ॥ १६ ॥ युक्ताहा
रविहारस्य युक्तचेष्टस्य कर्मसु ॥ युक्तस्वप्नावबोधस्य योगोभवति दुःख
हा ॥ १७ ॥ यदा विनियतं चित्तमात्मन्येवावतिष्टते ॥ निस्पृहः सर्वकामे
भ्यो युक्त इत्युच्यते तदा ॥ १८ ॥ यथा दीपो निवातस्थो नेंगते सोपमा स्मृता
॥ योगिनो यतचित्तस्य युंजतो योगमात्मनः ॥ १९ ॥ यत्रोपरमते चित्तं नि
रुद्धं योगसेवया ॥ यत्र चैवात्मनात्मानं पश्यन्नात्मनि तुष्यति ॥ २० ॥ सु
खमात्यंतिकं यत्तद्बुद्धिग्राह्यमतींद्रियं ॥ वेत्ति यत्र न चैवायं स्थितश्चल
ति तत्त्वतः ॥ २१ ॥ यं लब्ध्वा चापरं लाभं मन्यते नाधिकं ततः ॥ यस्मिन् स्थि
तो न दुःखेन गुरुणापि विचाल्यते ॥ २२ ॥ तं विद्याद्दुःखसंयोगं वियोगं यो
गसंज्ञितं ॥ स निश्चयेन योक्तव्यो योगोनिर्विण्णचेतसा ॥ २३ ॥ संकल्पप्रभ
वान्कामांस्त्यक्त्वा सर्वानशेषतः ॥ मनसैवेंद्रियग्रामं विनियम्य समंत

नः ॥२४॥ शनैःशनैरुपरमेद्बुद्ध्याधृतिगृहीतया ॥ आत्मसंस्थंमनःकृ
त्वानकिंचिदपिचिंतयत ॥२५॥ यतोयतोनिश्चरतिमनश्चंचलम
स्थिरं ॥ ततस्ततोनियम्यैतदात्मन्येववशंनयेत ॥२६॥ प्रशांतमनसं
ह्येनंयोगिनंसुखमुत्तमं ॥ उपैतिशांतरजसंब्रह्मभूतमकल्मषं ॥२७॥
युंजन्नेवंसदात्मानंयोगीविगतकल्मषः ॥ सुखेनब्रह्मसंस्पर्शमत्यंतं
सुखमश्नुते ॥२८॥ सर्वभूतस्थमात्मानंसर्वभूतानिचात्मनि ॥ ईक्षतेयो
गयुक्तात्मासर्वत्रसमदर्शनः ॥२९॥ योमांपश्यतिसर्वत्रसर्वंचमयिप
श्यति ॥ तस्याहंनप्रणश्यामिसचमेनप्रणश्यति ॥३०॥ सर्वभूतस्थितंयो
मांभजत्येकत्वमास्थितः ॥ सर्वथावर्तमानोपिसयोगीमयिवर्त्तते ॥३१॥
आत्मौपम्येनसर्वत्रसमंपश्यतियोर्जुनः ॥ सुखंवायदिवादुःखंसयोगी
परमोमतः ॥३२॥ अर्जुनउवाच ॥ योयंयोगस्त्वयाप्रोक्तःसाम्येनमधुसूद

न ॥ एतस्याहंनपश्यामिचंचलत्वात्स्थितिंस्थिरां ॥ ३३ ॥ चंचलंहिमनः
कृष्णप्रमाथिवलवद्दृढं ॥ तस्याहंनिग्रहंमन्येवायोरिवसुदुष्करं ॥ ३४ ॥ श्री
भगवानुवाच ॥ असंशयंमहावाहोमनोदुर्निग्रहंचलं ॥ अभ्यासेनतुकौंतेय
वैराग्येणचगृह्यते ॥ ३५ ॥ असंयतात्मनोयोगोदुष्प्रापइतिमेमतिः ॥ वश्यात्म
नातुयतताशक्योवाप्तुमुपायतः ॥ ३६ ॥ अर्जुनउवाच ॥ अयतिःश्रद्धयोपेतोयो
गाच्चलितमानसः ॥ अप्राप्ययोगसंसिद्धिंकांगतिंकृष्णगछति ॥ ३७ ॥ कच्चिन्नो
भयविभ्रष्टश्छिन्नाभ्रमिवनश्यति ॥ अप्रतिष्ठोमहावाहोविमूढोव्रह्मणःपथि
॥ ३८ ॥ एतन्मेसंशयंकृष्णछेत्तुमर्हस्यशेषतः ॥ त्वदन्यःसंशयस्यास्यछेत्तानह्यु
पपद्यते ॥ ३९ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ पार्थनैवेहनामुत्रविनाशस्तस्यविद्यते ॥ नहि
कल्याणकृत्कश्चिद्दुर्गतिंतातगछति ॥ ४० ॥ प्राप्यपुण्यकृतांलोकानुषि
त्वाशाश्वतीःसमाः ॥ शुचीनांश्रीमतांगेहेयोगभ्रष्टोभिजायते ॥ ४१ ॥ अथवा

योगिनामेव कुले भवति धीमतां। एतद्धि दुर्लभतरं लोके जन्म यदीदृशं ॥ ४
२ तत्र तं बुद्धिसंयोगं लभते पौर्वदेहिकं। यतते च ततो भूयः संसिद्धौ कुरुनंद
न ४३ पूर्वाभ्यासेन तेनैव ह्रियते ह्यवशोपि सः। जिज्ञासुरपि योगस्य शब्दब्र
ह्मातिवर्तते ४४ प्रयत्नाद्यतमानस्तु योगी संशुद्धकिल्बिषः। अनेकजन्म
संसिद्धस्ततो याति परां गतिं ४५ तपस्विभ्योधिको योगी ज्ञानिभ्योपि म
तोधिकः। कर्मिभ्यश्चाधिको योगी तस्माद्योगी भवार्जुन ४६ योगिनाम[illegible]
र्वेषां मद्गतेनांतरात्मना। श्रद्धावान्भजते यो मां स मे युक्ततमो मतः ४७ इति श्रीम
गवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे ध्यानयोगो ना
म षष्ठोध्यायः ६ श्रीभगवानुवाच। मय्यासक्तमनाः पार्थ योगं युंजन्मदाश्रयः।
असंशयं समग्रं मां यथा ज्ञास्यसि तच्छृणु १ ज्ञानं तेहं सविज्ञानमिदं वक्ष्याम्य
शेषतः। यज्ज्ञात्वा नेह भूयोन्यज्ज्ञातव्यमवशिष्यते २ मनुष्याणां सहस्रेषु

कश्चिद्यतति सिद्धये ॥ यततामपि सिद्धानां कश्चिन्मां वेत्ति तत्त्वतः ॥३॥ भूमिरा
पोनलो वायुः खं मनो बुद्धिरेव च ॥ अहंकार इतीयं मे भिन्ना प्रकृतिरष्टधा ॥४॥ अ
परेयमितस्त्वन्यां प्रकृतिं विद्धि मे परां ॥ जीवभूतां महाबाहो ययेदं धार्यते
जगत् ॥५॥ एतद्योनीनि भूतानि सर्वाणीत्युपधारय ॥ अहं कृत्स्नस्य जगतः प्र
भवः प्रलयस्तथा ॥६॥ मत्तः परतरं नान्यत्किंचिदस्ति धनंजय ॥ मयि सर्वमिदं
प्रोतं सूत्रे मणिगणा इव ॥७॥ रसोहमप्सु कौंतेय प्रभास्मि शशिसूर्ययोः ॥ प्र
णवः सर्ववेदेषु शब्दः खे पौरुषं नृषु ॥८॥ पुण्यो गंधः पृथिव्यां च तेजश्चा
स्मि विभावसौ ॥ जीवनं सर्वभूतेषु तपश्चास्मि तपस्विषु ॥९॥ बीजं मां सर्व
भूतानां विद्धि पार्थ सनातनं ॥ बुद्धिर्बुद्धिमतामस्मि तेजस्तेजस्विनामहं
॥१०॥ बलं बलवतां चाहं कामरागविवर्जितं ॥ धर्माविरुद्धो भूतेषु कामो
स्मि भरतर्षभ ॥११॥ ये चैव सात्त्विका भावा राजसास्तामसाश्च ये ॥ मत्त ए

एवेति तान्विद्धि न त्वहं तेषु ते मयि ॥१२॥ त्रिभिर्गुणमयैर्भावैरेभिः सर्वमि
दं जगत्। मोहितं नाभिजानाति मामेभ्यः परमव्ययं ॥१३॥ दैवी ह्येषा गुणम
यी मम माया दुरत्यया। मामेव ये प्रपद्यंते मायामेतां तरंति ते ॥१४॥ न मां दु
ष्कृतिनो मूढाः प्रपद्यंते नराधमाः। माययापहृतज्ञाना आसुरं भावमाश्रि
ताः ॥१५॥ चतुर्विधा भजंते मां जनाः सुकृतिनोऽर्जुन। आर्तो जिज्ञासुरर्था
र्थी ज्ञानी च भरतर्षभ ॥१६॥ तेषां ज्ञानी नित्ययुक्त एकभक्तिर्विशिष्यते।
प्रियो हि ज्ञानिनोऽत्यर्थमहं स च मम प्रियः ॥१७॥ उदाराः सर्व एवैते ज्ञानी त्वा
त्मैव मे मतं। आस्थितः स हि युक्तात्मा मामेवानुत्तमां गतिं ॥१८॥ बहूनां ज
न्मनामंते ज्ञानवान्मां प्रपद्यते। वासुदेवः सर्वमिति स महात्मा सुदुर्लभः
१९॥ कामैस्तैस्तैर्हृतज्ञानाः प्रपद्यंतेऽन्यदेवताः। तं तं नियममास्थाय प्रकृ
त्या नियताः स्वया ॥२०॥ यो यो यां यां तनुं भक्तः श्रद्धयार्चितुमिच्छति। त

तस्यतस्याचलां श्रद्धां तामेव विदधाम्यहं ॥२१॥ स तया श्रद्धया युक्तस्तस्यारा
धनमीहते ॥ लभते च ततः कामान्मयैव विहितान्हि तान् ॥२२॥ अंतव
त्तु फलं तेषां तद्भवत्यल्पमेधसां ॥ देवान्देवयजो यांति मद्भक्ता यांति माम
पि ॥२३॥ अव्यक्तं व्यक्तिमापन्नं मन्यंते मामबुद्धयः ॥ परं भावमजानंतो मम
माव्ययमनुत्तमं ॥२४॥ नाहं प्रकाशः सर्वस्य योगमायासमावृतः ॥ मूढोयं
नाभिजानाति लोको मामजमव्ययं ॥२५॥ वेदाहं समतीतानि वर्तमानानि चा
र्जुन ॥ भविष्याणि च भूतानि मां तु वेद न कश्चन ॥२६॥ इच्छाद्वेषसमु
त्थेन द्वंद्वमोहेन भारत ॥ सर्वभूतानि संमोहं सर्गे यांति परंतप ॥२७॥ येषां त्वं
तगतं पापं जनानां पुण्यकर्मणां ॥ ते द्वंद्वमोहनिर्मुक्ता भजंते मां दृढव्रताः
॥२८॥ जरामरणमोक्षाय मामाश्रित्य यतंति ये ॥ ते ब्रह्म तद्विदुः कृत्स्नमध्या
त्मं कर्म चाखिलं ॥२९॥ साधिभूताधिदैवं मां साधियज्ञं च ये विदुः ॥ प्रया

णकालेपिचमांतेविदुर्युक्तचेतसः॥३०॥ इति श्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्या
यांयोगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादेज्ञानविज्ञानयोगोनामसप्तमोध्यायः॥७॥ अर्जुनउवाच
किंतद्ब्रह्मकिमध्यात्मंकिंकर्मपुरुषोत्तमः॥ अधिभूतंचकिंप्रोक्तमधिदैवंकि
मुच्यते॥१॥ अधियज्ञःकथंकोत्रदेहेस्मिन्मधुसूदन॥ प्रयाणकालेचकथंज्ञेयो
सिनियतात्मभिः॥२॥ श्रीभगवानुवाच॥ अक्षरंब्रह्मपरमंस्वभावोध्यात्ममुच्य
ते॥ भूतभावोद्भवकरोविसर्गःकर्मसंज्ञितः॥३॥ अधिभूतंक्षरोभावःपुरुष
श्चाधिदैवतं॥ अधियज्ञोहमेवात्रदेहेदेहभृतांवर॥४॥ अंतकालेचमा
मेवस्मरन्मुक्त्वाकलेवरं॥ यःप्रयातिसमद्भावंयातिनास्त्यत्रसंशयः॥५॥ यंयं
वापिस्मरन्भावंत्यजत्यंतेकलेवरं॥ तंतमेवैतिकौंतेयसदातद्भावभावितः॥६॥
तस्मात्सर्वेषुकालेषुमामनुस्मरयुध्यच॥ मय्यर्पितमनोबुद्धिर्मामेवैष्यस्य
संशयः॥७॥ अभ्यासयोगयुक्तेनचेतसानान्यगामिना॥ परमंपुरुषंदिव्यंया

तिपार्थानुचिंतयन ॥ ८ ॥ कविंपुराणमनुशासितारमणोरणीयांसमनुस्मरेद्यः
सर्वस्यधातारमचिंत्यरूपमादित्यवर्णंतमसःपरस्तात ॥ ९ ॥ प्रयाणकालेम
नसाचलेनभक्त्यायुक्तोयोगबलेनचैव ॥ भ्रुवोर्मध्येप्राणमावेश्यसम्य
क्सतंपरंपुरुषमुपैतिदिव्यं ॥ १० ॥ यदक्षरंवेदविदोवदंतिविशंतियद्यतयो
वीतरागाः ॥ यदिच्छंतोब्रह्मचर्यंचरंतितत्तेपदंसंग्रहेणप्रवक्ष्ये ॥ ११ ॥ सर्वद्वा
राणिसंयम्यमनोहृदिनिरुध्यच ॥ मूर्ध्न्याधायात्मनःप्राणमास्थितोयोगधा
रणां ॥ १२ ॥ ओमित्येकाक्षरंब्रह्मव्याहरन्मामनुस्मरन ॥ यःप्रयातित्यजन्देहं
सयातिपरमांगतिं ॥ १३ ॥ अनन्यचेताःसततंयोमांस्मरतिनित्यशः ॥ तस्याहंसु
लभःपार्थनित्ययुक्तस्ययोगिनः ॥ १४ ॥ मामुपेत्यपुनर्जन्मदुःखालयमशा
श्वतं । नाप्नुवंतिमहात्मानःसंसिद्धिंपरमांगताः ॥ १५ ॥ आब्रह्मभुवनाल्लोकाः
पुनरावर्तिनोर्जुन । मामुपेत्यतुकौंतेयपुनर्जन्मनविद्यते ॥ १६ ॥ सहस्रयुग

पर्यंतमहर्यद्ब्रह्मणोविदुः॥रात्रियुगसहस्रांतांतेहोरात्रविदोजना॥१७॥अ
व्यक्ताद्व्यक्तयःसर्वाःप्रभवंत्यहरागमे॥रात्र्यागमेप्रलीयंतेतत्रैवाव्यक्तसंज्ञ
के॥१८॥भूतग्रामःसएवायंभूत्वाभूत्वाप्रलीयते॥रात्र्यागमेवशःपार्थप्रभ
वंत्यहरागमे॥१९॥परस्तस्मात्तुभावोन्योव्यक्तोव्यक्तात्सनातनः॥यः
सर्वेषुभूतेषुनश्यत्सुनविनश्यति॥२०॥अव्यक्तोक्षरइत्युक्तस्तमाहुः
परमांगतिं॥यंप्राप्यननिवर्त्तंतेतद्धामपरमंमम॥२१॥पुरुषःसपरःपार्थ
भक्त्यालभ्यस्त्वनन्यया॥यस्यांतःस्थानिभूतानियेनसर्वमिदंततं॥
२२॥यत्रकालेत्वनावृत्तिमावृत्तिंचैवयोगिनः॥प्रयातायांतितंका
लंवक्ष्यामिभरतर्षभः॥२३॥अग्निर्ज्योतिरहःशुक्लःषण्मासाउत्तरा
यणं॥तत्रप्रयातागच्छंतिब्रह्मब्रह्मविदोजनाः॥२४॥धूमोरात्रीस्त
थाकृष्णःषण्मासादक्षिणायनं॥तत्रचांद्रमसंज्योतिर्योगीप्राप्य

निवर्त्तते ॥२५॥ शुक्लकृष्णेगतीह्येतेजगतःशाश्वतेमते । एकयायात्यना
वृत्तिमन्ययावर्त्ततेपुनः ॥२६॥ नैतेसृतीपार्थजानन्योगीमुह्यतिकश्चन
तस्मात्सर्व्वेषुकालेषुयोगयुक्तोभवार्जुन ॥२७॥ वेदेषुयज्ञेषुतपः
सुचैवदानेषुयत्पुण्यफलंप्रदिष्टं । अत्येतितत्सर्व्वमिदंविदित्वायोगीप
रंस्थानमुपैतिचाद्यं ॥२८॥ इतिश्रीभगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशा
स्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेअक्षरब्रह्मयोगोनामअष्टमोध्यायः ॥८॥ श्रीभगवानुवाच ॥ इदं
तुतेगुह्यतमंप्रवक्ष्याम्यनसूयवे । ज्ञानंविज्ञानसहितंयज्ज्ञात्वामोक्ष्यसे
ऽशुभात् ॥१॥ राजविद्याराजगुह्यंपवित्रमिदमुत्तमं । प्रत्यक्षावगमंधर्म्यंसु
सुखंकर्त्तुमव्ययं ॥२॥ अश्रद्दधानाःपुरुषाधर्मस्यास्यपरंतप । अप्राप्यमांनि
वर्त्तन्तेमृत्युसंसारवर्त्मनि ॥३॥ मयाततमिदंसर्व्वंजगदव्यक्तमूर्त्तिना । मत्
स्थानिसर्वभूतानिनचाहंतेष्ववस्थितः ॥४॥ नचमत्स्थानिभूतानिपश्य

श्री

श्री
गी०
२६

श्यमे योगमैश्वरं ॥ भूतभृन्न च भूतस्थो ममात्मा भूतभावनः ॥ यथाका
शस्थितो नित्यं वायुः सर्वत्रगो महान ॥ तथा सर्वाणि भूतानि मत्स्थानीत्युप
धारय ॥ ६ ॥ सर्वभूतानि कौंतेय प्रकृतिं यांति मामिकां ॥ कल्पक्षये पुनस्ता
नि कल्पादौ विसृजाम्यहं ॥ ७ ॥ प्रकृतिं स्वामवष्टभ्य विसृजामि पुनः पुनः ॥
भूतग्राममिमं कृत्स्नमवशं प्रकृतेर्वशात ॥ ८ ॥ न च मां तानि कर्माणि निब
ध्नंति धनंजय ॥ उदासीनवदासीनमसक्तं तेषु कर्मसु ॥ ९ ॥ मयाध्यक्षेण प्र
कृतिः सूयते सचराचरं ॥ हेतुनानेन कौंतेय जगद्विपरिवर्तते ॥ १० ॥ अव
जानंति मां मूढा मानुषीं तनुमाश्रितं ॥ परं भावमजानंतो मम भूतमहेश्वरं
॥ ११ ॥ मोघाशा मोघकर्माणो मोघज्ञाना विचेतसः ॥ राक्षसीमासुरीं चैव
प्रकृतिं मोहिनीं श्रिताः ॥ १२ ॥ महात्मानस्तु मां पार्थ दैवीं प्रकृतिमाश्रिता ॥
भजंत्यनन्यमनसो ज्ञात्वा भूतादिमव्ययं ॥ १३ ॥ सततं कीर्तयंतो मां यतंत २६

श्च दृढव्रताः ॥ नमस्यंतश्च मां भक्त्या नित्ययुक्ता उपासते ॥ १४ ॥ ज्ञानयज्ञे-
न चाप्यन्ये यजंतो मामुपासते ॥ एकत्वेन पृथक्त्वेन बहुधा विश्वतोमु-
खं ॥ १५ ॥ अहं क्रतुरहं यज्ञः स्वधाहमहमौषधं ॥ मंत्रोहमहमेवाज्यमह-
मग्निरहं हुतं ॥ १६ ॥ पिताहमस्य जगतो माता धाता पितामहः ॥ वेद्यं पवित्र-
मोंकार ऋक्साम यजुरेव च ॥ १७ ॥ गतिर्भर्ता प्रभुः साक्षी निवासः शरणं सु-
हृत ॥ प्रभवः प्रलयः स्थानं निधानं बीजमव्ययं ॥ १८ ॥ तपाम्यहमहं वर्षं नि-
गृह्णाम्युत्सृजामि च ॥ अमृतं चैव मृत्युश्च सदसच्चाहमर्जुन ॥ १९ ॥ त्रैविद्या
मां सोमपाः पूतपापा यज्ञैरिष्ट्वा स्वर्गतिं प्रार्थयंते ॥ ते पुण्यमासाद्य सुरें ॥ द्र-
लोकमश्नंति दिव्यान्दिवि देवभोगान् ॥ २० ॥ ते तं भुक्त्वा स्वर्गलोकं विशालं
क्षीणे पुण्ये मर्त्यलोकं विशंति ॥ एवं त्रयीधर्ममनुप्रपन्ना गतागतं काम-
कामा लभंते ॥ २१ ॥ अनन्याश्चिंतयंतो मां ये जनाः पर्युपासते ॥ तेषां नित्याभि-

युक्तानां योगक्षेमं वहाम्यहं २२ येप्यन्यदेवताभक्ता यजंते श्रद्धयान्विताः
तेपि मामेव कौंतेय यजंत्यविधिपूर्वकं २३ अहं हि सर्वयज्ञानां भोक्ता च
प्रभुरेव च न तु मामभिजानंति तत्त्वेनातश्च्यवंति ते २४ यांति देवव्रता देवा
न्पितॄन्यांति पितृव्रताः भूतानि यांति भूतेज्या यांति मद्याजिनोपि मां २५
पत्रं पुष्पं फलं तोयं यो मे भक्त्या प्रयच्छति तदहं भक्त्युपहृतमश्नामि प्रयत
तात्मनः २६ यत्करोषि यदश्नासि यज्जुहोषि ददासि यत् यत्तपस्यसि कौं
तेय तत्कुरुष्व मदर्पणं २७ शुभाशुभफलैरेवं मोक्ष्यसे कर्मबंधनैः संन्या
सयोगयुक्तात्मा विमुक्तो मामुपैष्यसि २८ समोहं सर्वभूतेषु न मे द्वेष्यो
स्ति न प्रियः ये भजंति तु मां भक्त्या मयि ते तेषु चाप्यहं २९ अपि चेत्सु
दुराचारो भजते मामनन्यभाक् साधुरेव स मंतव्यः सम्यग्व्यवसितो हि
सः ३० क्षिप्रं भवति धर्मात्मा शश्वच्छांतिं निगच्छति कौंतेय प्रतिजा

नीहि न मे भक्तः प्रणश्यति ३१ मां हि पार्थ व्यपाश्रित्य येपि स्युः पापयोनयः
स्त्रियो वैश्यास्तथा शूद्रास्तेपि यांति परां गतिं ३२ किं पुनर्ब्राह्मणाः पुण्या भ
क्ता राजर्षयस्तथा अनित्यमसुखं लोकमिमं प्राप्य भजस्व मां ३३ मन्मना
भव मद्भक्तो मद्याजी मां नमस्कुरु मामेवैष्यसि युक्त्वैवमात्मानं मत्परायण
३४ इ श्री ग द्गी सू नि त्सु ह्म द्या यो शा श्री ष्णा न वा
रा वि रा गु यो ना न मो यः ९ श्री ग नु च भूय एव महा
बाहो शृणु मे परमं वचः यत्तेहं प्रीयमाणाय वक्ष्यामि हितकाम्यया १
न मे विदुः सुरगणाः प्रभवं न महर्षयः अहमादिर्हि देवानां महर्षीणां च स
र्वशः २ यो मामजमनादिं च वेत्ति लोकमहेश्वरं असंमूढः स मर्त्येषु सर्व
पापैः प्रमुच्यते ३ बुद्धिर्ज्ञानमसंमोहः क्षमा सत्यं दमः शमः सुखं दुःखं भवो
भावो भयं चाभयमेव च ४ अहिंसा समता तुष्टिस्तपो दानं यशोयशः भ

वंतिभावाभूतानांमत्तएवपृथग्विधा ५ महर्षयःसप्तपूर्वेचत्वारोमनव
स्तथा मद्भावामानसाजातायेषांलोकइमाःप्रजाः ६ एतांविभूतिंयोगं
चममयोवेत्तितत्वतः सोविकंपेनयोगेनयुज्यतेनात्रसंशयः ७ अ
हंसर्वस्यप्रभवोमत्तःसर्वंप्रवर्तते इतिमत्वाभजंतेमांबुधाभावासम
न्विताः ८ मच्चित्तामद्गतप्राणाबोधयंतःपरस्परं कथयंतश्चमांनित्यं
तुष्यंतिचरमंतिच ९ तेषांसततयुक्तानांभजतांप्रीतिपूर्वकं ददा
मिबुद्धियोगंतंयेनमामुपयांतिते १० तेषामेवानुकंपार्थमहमज्ञा
नजंतमः नाशयाम्यात्मभावस्थोज्ञानदीपेनभास्वता ११ अर्जुन उवा
च परंब्रह्मपरंधामपवित्रंपरमंभवान पुरुषंशाश्वतंदिव्यमादिदेव
मजंविभुं १२ आहुस्त्वामृषयःसर्वेदेवर्षिर्नारदस्तथा असितोदेवलो
व्यासः स्वयंचैवब्रवीषिमे १३ सर्वमेतदृतंमन्येयन्मांवदसिकेशवः

न हि ते भगवान्व्यक्तिं विदुर्देवा न दानवाः १४ स्वयमेवात्मनात्मानं वे:
त्थ त्वं पुरुषोत्तम भूतभावन भूतेश देवदेव जगत्पते १५ वक्तुमर्हस्य
शेषेण दिव्या ह्यात्मविभूतयः याभिर्विभूतिभिर्लोकानिमांस्त्वं व्याप्य
तिष्ठसि १६ कथं विद्यामहं योगिंस्त्वां सदा परिचिंतयन् केषु केषु च
भावेषु चिंत्योसि भगवन्मया १७ विस्तरेणात्मनो योगं विभूतिं च जना:
र्दन भूयः कथय तृप्तिर्हि शृण्वतो नास्ति मे मृतं १८ श्री ग नु च हंत
ते कथयिष्यामि दिव्या ह्यात्मविभूतयः प्राधान्यतः कुरुश्रेष्ठ नास्त्यंतो:
विस्तरस्य मे १९ अहमात्मा गुडाकेश सर्वभूताशयस्थितः अहमादिश्च
मध्यं च भूतानामंत एव च: २० आदित्यानामहं विष्णुर्ज्योतिषां रविं
अंशुमान मरीचिर्मरुतामस्मि नक्षत्राणामहं शशी २१ वेदानां सामवेदो
स्मि देवानामस्मि वासवः इंद्रियाणां मनश्चास्मि भूतानामस्मि चेतना २२

रुद्राणां शंकरश्चास्मि वित्तेशो यक्षरक्षसां वसूनां पावकश्चास्मि मेरुः
शिखरिणामहं २३ पुरोधसां च मुख्यं मां विद्धि पार्थ बृहस्पतिं सेनानीः
नामहं स्कंदः सरसामस्मि सागरः २४ महर्षीणां भृगुरहं गिरामस्म्येकम
क्षरं यज्ञानां जपयज्ञोस्मि स्थावराणां हिमालयः २५ अश्वत्थः सर्ववृ
क्षाणां देवर्षीणां च नारदः गंधर्वाणां चित्ररथः सिद्धानां कपिलो मुनिः
२६ उच्चैःश्रवसमश्वानां विद्धि माममृतोद्भवं ऐरावतं गजेंद्राणां नराणां च
नराधिपः २७ आयुधानामहं वज्रं धेनूनामस्मि कामधुक् प्रजनश्चास्मि
कंदर्पः सर्पाणामस्मि वासुकीः २८ अनंतश्चास्मि नागानां वरुणो याद
सामहं पितॄणामर्यमा चास्मि यमः संयमतामहं २९ प्रह्लादश्चास्मि
दैत्यानां कालः कलयतामहं मृगाणां च मृगेंद्रोहं वैनतेयश्च पक्षिणां
३० पवनः पवतामस्मि रामः शस्त्रभृतामहं झषाणां मकरश्चास्मि स्रोत

स्रोतसामस्मि जाह्नवी ३१ सर्गाणामादिरंतश्च मध्यं चैवाहमर्जुन । अध्यात्म-
विद्या विद्यानां वादः प्रवदतामहं ३२ अक्षराणामकारोस्मि द्वंद्वः सा-
मासिकस्य च । अहमेवाक्षयः कालो धाताहं विश्वतोमुखः ३३ मृत्युः
सर्वहरश्चाहमुद्भवश्च भविष्यतां कीर्तिः श्रीर्वाक्च नारीणां स्मृतिर्मेधा
धृतिः क्षमा ३४ बृहत्साम तथा साम्नां गायत्री छंदसामहं मासानां मार्ग-
शीर्षोहमृतूनां कुसुमाकरः ३५ द्यूतं छलयतामस्मि तेजस्तेजस्विनामहं
जयोस्मि व्यवसायोस्मि सत्वं सत्ववतामहं ३६ वृष्णीनां वासुदेवोस्मि
पांडवानां धनंजयः मुनीनामप्यहं व्यासः कवीनामुशना कविः ३७ दंडो
दमयतामस्मि नीतिरस्मि जिगीषतां मौनं चैवास्मि गुह्यानां ज्ञानं ज्ञानवताम
हं ३८ यच्चापि सर्वभूतानां बीजं तदहमर्जुन न तदस्ति विना यत्स्यान्मया
भूतं चराचरं ३९ नांतोस्ति मम दिव्यानां विभूतीनां परंतप एष तूद्देशतः

प्रोक्तो विभूतेर्विस्तरो मया ४० यद्यद्विभूतिमत्सत्वं श्रीमदूर्जितमेव वा
तत्तदेवावगछ त्वं मम तेजोंशसंभवं ४१ अथवा बहुनैतेन किं ज्ञातेन तवा
र्जुन विष्टभ्याहमिदं कृत्स्नमेकांशेन स्थितो जगत् ४२ इ श्री ग ह्री सु
नि त्सु ब्र ह्म यो शा श्री ष्णा न वा वि ति गो म श ध्या
१० अ उ वा मदनुग्रहाय परमं गुह्यमध्यात्मसंज्ञितं यत्वयोक्तं वच
स्तेन मोहोयं विगतो मम १ भवाप्ययौ हि भूतानां श्रुतौ विस्तरशो मया
त्वत्तः कमलपत्राक्ष माहात्म्यमपि चाव्ययं २ एवमेतद्यथात्थ त्वमात्मा
नं परमेश्वरं द्रष्टुमिछामि ते रूपमैश्वरं पुरुषोत्तमं ३ मन्यसे यदि तछक्यं
मया द्रष्टुमिति प्रभो योगेश्वर ततो मे त्वं दर्शयात्मानमव्ययं ४ श्री भ उ
च पश्य मे पार्थ रूपाणि शतशोथ सहस्रशः नानाविधानि दिव्यानि
नानावर्णाकृतीनि च ५ पश्यादित्यान्वसून्रुद्रानश्विनौ मरुतस्तथा

बहून्यदृष्टपूर्वाणिपश्याश्चर्याणिभारत ६ इहैकस्थंजगत्कृत्स्नंपश्याद्य स
सचराचरं ममदेहेगुडाकेशयच्चान्यद्द्रष्टुमिच्छसि ७ नतुमांशक्यसेद्रष्टु
मनेनैवस्वचक्षुषा दिव्यंददामितेचक्षुःपश्यमेयोगमैश्वरं ८ सं य
वा एवमुक्त्वाततोराजन्महायोगेश्वरोहरिः दर्शयामासपार्थायपरमंरू
पमैश्वरं ९ अनेकवक्त्रनयनमनेकाद्भुतदर्शनं अनेकदिव्याभरणं
दिव्यानेकोद्यतायुधं १० दिव्यमाल्यांबरधरंदिव्यगंधानुलेपनं सर्वा
श्चर्यमयंदेवमनंतंविश्वतोमुखं ११ दिविसूर्यसहस्रस्यभवेद्युगपदुत्थि
ता यदिभाःसदृशीसास्याद्भासस्तस्यमहात्मनः १२ तत्रैकस्थंजगत्कृत्स्नं
प्रविभक्तमनेकधा अपश्यद्देवदेवस्यशरीरेपांडवस्तदा १३ ततःसवि
स्मयाविष्टोहृष्टरोमाधनंजयः प्रणम्यशिरसादेवंकृतांजलिरभाषत १४
अ न वा पश्यामिदेवांस्तवदेवदेहेसर्वांस्तथाभूतविशेषसंघान् ब्र

ह्माणमीशंकमलासनस्थमृषींश्चसर्वानुरगांश्चदिव्यान १५ अनेक॰
बाहूदरवक्त्रनेत्रंपश्यामित्वांसर्वतोनंतरूपं नांतंनमध्यंनपुनस्तवादिं
पश्यामिविश्वेश्वरविश्वरूपं १६ किरीटिनंगदिनंचक्रिणंचतेजोरा॰
शिंसर्वतोदीप्तिमंतं पश्यामित्वांदुर्निरीक्ष्यंसमंताद्दीप्तानलार्कद्युतिम
प्रमेयं १७ त्वमक्षरंपरमंवेदितव्यंत्वमस्यविश्वस्यपरंनिधानं त्वमव्य
यःशाश्वतधर्मगोप्तासनातनस्त्वंपुरुषोमतोमे १८ अनादिमध्यांतम
नंतवीर्यमनंतबाहुंशशिसूर्यनेत्रं पश्यामित्वांदीप्तहुताशवक्त्रंस्वतेजः
साविश्वमिदंतपंतं १९ द्यावापृथिव्योरिदमंतरंहिव्याप्तंत्वयैकेनदि॰
शश्चसर्वाः दृष्ट्वाद्भुतंरूपमुग्रंतवेदंलोकत्रयंप्रव्यथितंमहात्मन २०
अमीहित्वांसुरसंघाविशंतिकेचिद्भीताःप्रांजलयोगृणंति स्वस्तीत्यु
क्त्वामहर्षिसिद्धसंघाःस्तुवंतित्वांस्तुतिभिःपुष्कलाभिः २१ रुद्रादित्या

वसवोयेचसाध्याविश्वेश्विनौमरुतश्चोष्मपाश्च गंधर्वयक्षा।
सुरसिद्धसंघाः वीक्षंतेत्वांविस्मिताश्चैवसर्वे २२ रूपंमहत्तेबहु
वक्त्रनेत्रंमहाबाहोबहुबाहूरुपादं बहूदरंबहुदंष्ट्राकरालंदृष्ट्वालो
काःप्रव्यथितास्तथाहं २३ नभःस्पृशंदीप्तमनेकवर्णंव्यात्ताननंदी
प्तविशालनेत्रं दृष्ट्वाहित्वांप्रव्यथितांतरात्माधृतिंनविंदामिश
मंचविष्णो २४ दंष्ट्राकरालानिचतेमुखानिदृष्ट्वैवकालानल
संनिभानि दिशोनजानेनलभेचशर्मप्रसीददेवेशजगन्निवा।
स २५ अमीचित्वांधृतराष्ट्रस्यपुत्राःसर्वेसहैवावनिपालसंघैः
भीष्मोद्रोणःसूतपुत्रस्तथासौसहास्मदीयैरपियोधमुख्यैः २६ व
क्त्राणितेत्वरमाणाविशंतिदंष्ट्राकरालानिभयानकानि केचिद्वि
लग्नादशनांतरेषुसंदृश्यंतेचूर्णितैरुत्तमांगैः २७ यथानदीनांब

हवोंबुवेगाः समुद्रमेवाभिमुखा द्रवंति तथा तवामी नरलोकवीरा वि
शंति वक्त्राण्यभिविज्वलंति २८ यथा प्रदीप्तं ज्वलनं पतंगा विशंति
नाशाय समृद्धवेगास्तथैव नाशाय विशंति लोकास्तवापि वक्त्राणि स
मृद्धवेगाः २९ लेलिह्यसे ग्रसमानः समंताल्लोकान्समग्रान्वदनै
र्ज्वलद्भिः तेजोभिरापूर्य जगत्समग्रं भासस्तवोग्राः प्रतपंति विष्णो
३० आख्याहि मे को भवानुग्ररूपो नमोस्तु ते देववर प्रसीद विज्ञा-
तुमिच्छामि भवंतमाद्यं नहि प्रजानामि तव प्रवृत्तिं ३१ श्री भ उ व
कालोस्मि लोकक्षयकृत्प्रवृद्धो लोकान्समाहर्तुमिह प्रवृत्तः ऋतेपि
त्वां न भविष्यंति सर्वे येवस्थिताः प्रत्यनीकेषु योधा ३२ तस्मात्त्व
मुत्तिष्ठ यशो लभस्व जित्वा शत्रून्भुंक्ष्व राज्यं समृद्धं मयैवैते निहताः
पूर्वमेव निमित्तमात्रं भव सव्यसाचिन ३३ द्रोणं च भीष्मं च जयद्र-

थं च कर्णंतथान्यानपियोधवीरान मयाहतांस्त्वंजहिमाव्यथिष्ठायुध्य
स्वजेतासिरणेसपत्नान ३४ सं उ वा एतच्छ्रुत्वावचनंकेशवस्य
कृतांजलिर्वेपमानःकिरीटी नमस्कृत्वाभूयएवाहकृष्णंसगद्गदंभी
तभीतःप्रणम्य ३५ अ उ वा स्थानेहृषीकेशतवप्रकीर्त्याजगत्प्रहृ
ष्यत्यनुरज्यतेच रक्षांसिभीतानिदिशोद्रवंतिसर्वेनमस्यंतिचसिद्धसं
घा ३६ कस्माच्चतेननमेरन्महात्मन्गरीयसेब्रह्मणोप्यादिकर्त्रे अनंत
देवेसजगन्निवासत्वमक्षरंसदसत्तत्परंयत ३७ त्वमादिदेवःपुरुषःपुराण
स्त्वमस्यविश्वस्यपरंनिधानं वेत्तासिवेद्यंचपरंचधामत्वयाततंविश्वम
नंतरूप ३८ वायुर्यमोग्निर्वरुणःशशांकःप्रजापतिस्त्वंप्रपितामहश्च
नमोनमस्तेस्तुसहस्रकृत्वःपुनश्चभूयोपिनमोनमस्ते ३९ नमःपु
रस्तादथपृष्ठतस्तेनमोस्तुतेसर्वतएवसर्व अनंतवीर्यामितविक्रमस्

स्त्वंसर्वंसमाप्नोषिततोसिसर्वः ४० सखेतिमत्वाप्रसभंयदुक्तंहेकृष्णहे
हेयादवहेसखेति अजानतामहिमानंतवेदंमयाप्रमादात्प्रणयेनवा
पि ४१ यच्चावहासार्थमसत्कृतोसिविहारशय्यासनभोजनेषु एको
थवाप्यच्युततत्समक्षंतत्क्षामयेत्वामहमप्रमेयं ४२ पितासिलोक
स्यचराचरस्यत्वमस्यपूज्यश्चगुरुर्गरीयान् नत्वत्समोस्त्यभ्यधिकः
कुतोन्योलोकत्रयेप्यप्रतिमप्रभाव ४३ तस्मात्प्रणम्यप्रणिधायकायं
प्रसादयेत्वामहमीशमीड्यं पितेवपुत्रस्यसखेवसख्युःप्रियःप्रियायार्ह
सिदेवसोढुं ४४ अदृष्टपूर्वंहृषितोस्मिदृष्ट्वाभयेनचप्रव्यथितंमनो
मे तदेवमेदर्शयदेवरूपंप्रसीददेवेशजगन्निवासः ४५ किरीटिनंगा
दिनंचक्रहस्तमिच्छामित्वांद्रष्टुमहंतथैव तेनैवरूपेणचतुर्भुजेनसह
स्रबाहोभवविश्वमूर्ते ४६ श्री भ उ च मयाप्रसन्नेनतवार्जुनेदंरू

यंपांदर्शितमात्मयोगात् तेजोमयंविश्वमनंतमाद्यंयन्मेत्वदन्येननदृष्ट
पूर्वं ४७ नवेदयज्ञाध्ययनैर्नदानैर्नचक्रियाभिर्नतपोभिरुग्रैः एवंरूपः
शक्यअहंनृलोकेद्रष्टुंत्वदन्येनकुरुप्रवीर ४८ मातेव्यथामाचविमूढ
भावोदृष्ट्वारूपंघोरमीदृङ्ममेदं व्यपेतभीःप्रीतमनाःपुनस्त्वंतदेवमेरू
पमिदंप्रपश्य ४९ सं य वा इत्यर्जुनंवासुदेवस्तथोक्त्वास्वकंरूपंदर्श
यामासभूयः आश्वासयामासचभीतमेनंभूत्वापुनःसौम्यवपुर्महा
त्मा ५० अर्जु न वा दृष्ट्वेदंमानुषंरूपंतवसौम्यंजनार्दन इदानीमस्मि
संवृत्तःसचेताःप्रकृतिंगतः ५१ श्री ग नु च सुदुर्दर्शमिदंरूपंदृष्टवा
नसियन्मम देवाअप्यस्यरूपस्यनित्यंदर्शनकांक्षिणः ५२ नाहंवेदैर्न
तपसानदानेननचेज्यया शक्यएवंविधोद्रष्टुंदृष्टवानसिमांयथा ५३
भक्त्यात्वनन्ययाशक्यअहमेवंविधोर्जुन ज्ञातुंद्रष्टुंचतत्त्वेनप्रवेष्टुंच

पांडव ५४ मत्कर्मकृन्मत्परमो मद्भक्तः संगवर्जितः निर्वैरः सर्वभूतेषु
यः स मामेति पांडव ५५ इ श्री ग द्गी सू नि त्सु ह्म द्या यो
शा श्री ष्णा न वा वि रू द न गो मै द ध्या ११ र्जु न वा
एवं सततयुक्ता ये भक्तास्त्वां पर्युपासते ये चाप्यक्षरमव्यक्तं तेषां के॰
योगवित्तमाः १ श्री ग नु च मय्यावेश्य मनो ये मां नित्ययुक्ता उपा
सते श्रद्धया परयोपेतास्ते मे युक्ततमा मताः २ ये त्वक्षरमनिर्देश्यमव्य
क्तं पर्युपासते सर्वत्रगमचिंत्यं च कूटस्थमचलं ध्रुवं ३ संनियम्येंद्रि
यग्रामं सर्वत्र समबुद्धयः ते प्राप्नुवंति मामेव सर्वभूतहिते रताः ४ क्लेशो
धिकतरस्तेषामव्यक्तासक्तचेतसां अव्यक्ता हि गतिर्दुःखं देहवद्भिरवा
प्यते ५ ये तु सर्वाणि कर्माणि मयि संन्यस्य मत्पराः अनन्येनैव योगेन
मां ध्यायंत उपासते ६ तेषामहं समुद्धर्ता मृत्युसंसारसागरात भवामि

नचिरात्पार्थमय्यावेशितचेतसां ७ मय्येवमनआधत्स्वमयिबुद्धिं
निवेशय निवसिष्यसिमय्येवअतऊर्ध्वंनसंशयः ८ अथचित्तंसमा
धातुंनशक्नोषिमयिस्थिरं अभ्यासयोगेनततोमामिछाप्तुंधनंजय
९ अभ्यासेप्यसमर्थोसिमत्कर्मपरमोभव मदर्थमपिकर्माणिकु
र्वन्सिद्धिमवाप्स्यसि १० अथैतदप्यशक्तोसिकर्तुंमद्योगमाश्रितः
सर्वकर्मफलत्यागंततःकुरुयतात्मवान ११ श्रेयोहिज्ञानमभ्यासा
ज्ज्ञानाद्ध्यानंविशिष्यते ध्यानात्कर्मफलत्यागस्त्यागाच्छांतिरनंतरं १२
अद्वेष्टासर्वभूतानांमैत्रःकरुणएवच निर्ममोनिरहंकारःसमदुःखसुख
क्षमी १३ संतुष्टःसततंयोगीयतात्मादृढनिश्चयः मय्यर्पितमनोबुद्धि
र्योमद्भक्तःसमेप्रियः १४ यस्मान्नोद्विजतेलोकोलोकान्नोद्विजतेचयः
हर्षामर्षभयोद्वेगैर्मुक्तोयःसचमेप्रियः १५ अनपेक्षःशुचिर्दक्षउदाः

सीनोगतव्यथः सर्वारंभपरित्यागीयोमद्भक्तःसमेप्रियः १६ योनहृष्य
तिनद्वेष्टिनशोचतिनकांक्षति शुभाशुभपरित्यागीभक्तिमान्यःसमे
प्रियः १७ समःशत्रौचमित्रेचतथामानापमानयोः सीतोष्णसुखदुःखे
षुसमःसंगविवर्जितः १८ तुल्यनिंदास्तुतिर्मौनीसंतुष्टोयेनकेनचित
अनिकेतःस्थिरमतिर्भक्तिमान्मेप्रियोनरः १९ येतुधर्मामृतमिदंय
थोक्तंपर्युपासते श्रद्दधानामत्परमाभक्तास्तेतीवमेप्रियाः २० १
श्री ग ती सू नि सु ह्म वि यो शा श्री कृ न वा
भ यो ना द्वा शो यः १२ अ न वा प्रकृतिंपुरुषंचैवक्षे
त्रंक्षेत्रज्ञमेवच एतद्वेदितुमिच्छामिज्ञानंज्ञेयंचकेशव १ श्री भ उ
वाच इदंशरीरंकौंतेयक्षेत्रमित्यभिधीयते एतद्योवेत्तितंप्राहुःक्षेत्र
ज्ञमितितद्विदः २ क्षेत्रज्ञंचापिमांविद्धिसर्वक्षेत्रेषुभारत क्षेत्रक्षेत्र

ज्ञयोर्ज्ञानं यत्तज्ज्ञानं मतं मम ३ तत्क्षेत्रं यच्च यादृक्च यद्विकारि यतश्च य
त् स च यो यत्प्रभावश्च तत्समासेन मे शृणु ४ ऋषिभिर्बहुधा गीतं
छंदोभिर्विविधैः पृथक् ब्रह्मसूत्रपदैश्चैव हेतुमद्भिर्विनिश्चितैः ५
महाभूतान्यहंकारो बुद्धिरव्यक्तमेव च इंद्रियाणि दशैकं च पंच चेंद्रि
यगोचराः ६ इच्छा द्वेषः सुखं दुःखं संघातश्चेतना धृतिः एतत्क्षेत्रं स
मासेन सविकारमुदाहृतं ७ अमानित्वमदंभित्वमहिंसा क्षांतिरार्ज
वं आचार्योपासनं शौचं स्थैर्यमात्मविनिग्रहः ८ इंद्रियार्थेषु वैरा
ग्यमनहंकार एव च जन्ममृत्युजराव्याधिदुःखदोषानुदर्शनं ९ अ
सक्तिरनभिष्वंगः पुत्रदारगृहादिषु नित्यं च समचित्तत्वमिष्टानिष्टो
पपत्तिषु १० मयि चानन्ययोगेन भक्तिरव्यभिचारिणी विविक्तदेश
सेवित्वमरतिर्जनसंसदि ११ अध्यात्मज्ञाननित्यत्वं तत्त्वज्ञानार्थ

दर्शनं एतज्ज्ञानमिति प्रोक्तमज्ञानं यदतोन्यथा १२ ज्ञेयं यत्तत्प्रव-
क्ष्यामि यज्ज्ञात्वामृतमश्नुते अनादिमत्परं ब्रह्म न सत्तन्नासदुच्यते
१३ सर्वतः पाणिपादं तत्सर्वतोक्षिशिरोमुखं सर्वतः श्रुतिमल्लोके सर्वमा-
वृत्य तिष्ठति १४ सर्वेंद्रियगुणाभासं सर्वेंद्रियविवर्जितं असक्तं सर्व-
भृच्चैव निर्गुणं गुणभोक्तृ च १५ बहिरंतश्च भूतानामचरं चरमेव च
सूक्ष्मत्वात्तदविज्ञेयं दूरस्थं चांतिके च तत् १६ अविभक्तं च भूतेषु वि-
भक्तमिव च स्थितं भूतभर्तृ च तज्ज्ञेयं ग्रसिष्णु प्रभविष्णु च १७ ज्योति-
षामपि तज्ज्योतिस्तमसः परमुच्यते ज्ञानं ज्ञेयं ज्ञानगम्यं हृदि सर्वस्य धि-
ष्ठितं १८ इति क्षेत्रं तथा ज्ञानं ज्ञेयं चोक्तं समासतः मद्भक्त एतद्विज्ञाय
मद्भावायोपपद्यते १९ प्रकृतिं पुरुषं चैव विद्ध्यनादी उभावपि वि-
कारांश्च गुणांश्चैव विद्धि प्रकृतिसंभवान् २० कार्यकारणकर्तृ-

त्वेहेतुःप्रकृतिरुच्यते पुरुषःसुखदुःखानांभोक्तृत्वेहेतुरुच्यते २१
पुरुषःप्रकृतिस्थोहिभुंक्तेप्रकृतिजान्गुणान कारणंगुणसंगोस्यसद
सद्योनिजन्मसु २२ उपद्रष्टानुमंताचभर्ताभोक्तामहेश्वरः परमात्मे
तिचाप्युक्तोदेहेस्मिनपुरुषःपरः २३ यएवंवेत्तिपुरुषंप्रकृतिंचगुणैः
सह सर्वथावर्तमानोपिनसभूयोभिजायते २४ ध्यानेनात्मनिपश्यं
तिकेचिदात्मानमात्मना अन्येसांख्येनयोगेनकर्मयोगेनचापरे
२५ अन्येत्वेवमजानंतःश्रुत्वान्येभ्यउपासते तेपिचातितरंत्येव
मृत्युंश्रुतिपरायणाः २६ यावत्संजायतेकिंचित्सत्वंस्थावरजंगम
क्षेत्रक्षेत्रज्ञसंयोगात्तद्विद्धिभरतर्षभ २७ समंसर्वेषुभूतेषुतिष्ठंतंपरमे
श्वरं विनश्यत्स्वविनश्यंतंयःपश्यतिसपश्यति २८ समंपश्यन्हि
सर्वत्रसमवस्थितमीश्वरं नहिनस्त्यात्मनात्मानंततोयातिपरांगतिं

२९ प्रकृत्यैव च कर्माणि क्रियमाणानि सर्वशः यः पश्यति तथात्मा
नमकर्तारं स पश्यति ३० यदा भूतपृथग्भावमेकस्थमनुपश्यति तत
एव च विस्तारं ब्रह्म संपद्यते तदा ३१ अनादित्वान्निर्गुणत्वात्परमात्मा
यमव्ययः शरीरस्थोपि कौंतेय न करोति न लिप्यते ३२ यथा सर्वग
तं सौक्ष्म्यादाकाशं नोपलिप्यते सर्वत्रावस्थितो देहे तथात्मा नोप
लिप्यते ३३ यथा प्रकाशयत्येकः कृत्स्नं लोकमिमं रविः क्षेत्रं क्षेत्री
तथा कृत्स्नं प्रकाशयति भारत ३४ क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोरेवमंतरं ज्ञानच
क्षुषा भूतप्रकृतिमोक्षं च ये विदुर्यांति ते परं ३५ इ श्री भ गी
सू नि ब्र ह्म वा यो शा श्री सं न वा क्षे क्षे ज्ञ वि
यो ना त्र द ध्या १३ श्री भ उ च परं भूयः प्रवक्ष्यामि
ज्ञानानां ज्ञानमुत्तमं यज्ज्ञात्वा मुनयः सर्वे परां सिद्धिमितो गताः

१ इदंज्ञानमुपाश्रित्यममसाधर्म्यमागताः सर्गेपिनोपजायंतेप्रलयेन
व्यथंतिच २ ममयोनिर्महद्ब्रह्मतस्मिन्गर्भंदधाम्यहं संभवःसर्वभूता
नांततोभवतिभारत ३ सर्वयोनिषुकौंतेयमूर्त्तयःसंभवंतियाः तासां
ब्रह्ममहद्योनिरहंबीजप्रदःपिता ४ सत्वंरजस्तमइतिगुणाःप्रकृति
संभवाः निबध्नंतिमहाबाहोदेहेदेहिनमव्ययं ५ तत्रसत्वंनिर्मल
त्वात्प्रकाशकमनामयं सुखसंगेनबध्नातिज्ञानसंगेनचानघ ६
रजोरागात्मकंविद्धितृष्णासंगसमुद्भवं तन्निबध्नातिकौंतेयकर्मसंगे
नदेहिनं ७ तमस्त्वज्ञानजंविद्धिमोहनंसर्वदेहिनां प्रमादालस्यनि
द्राभिस्तन्निबध्नातिभारत ८ सत्वंसुखेसंजयतिरजःकर्मणिभारत
ज्ञानमावृत्यतुतमःप्रमादेसंजयत्युत ९ रजस्तमश्चाभिभूयसत्वं
भवतिभारत रजःसत्वंतमश्चैवतमःसत्वंरजस्तथा १० सर्वद्वारे

षुदेहेस्मिन्प्रकाशउपजायते ज्ञानंयदातदाविद्याद्विवृद्धंसत्त्वमित्यु
त ११ लोभःप्रवृत्तिरारंभःकर्मणामशमःस्पृहा रजस्येतानिजायंते
विवृद्धेभरतर्षभ १२ अप्रकाशोप्रवृत्तिश्चप्रमादोमोहएवच तमः
स्येतानिजायंतेविवृद्धेकुरुनंदन १३ यदासत्त्वेप्रवृद्धेतुप्रलयंयाति
देहभृत तदोत्तमविदांलोकानमलान्प्रतिपद्यते १४ रजसिप्रल
यंगत्वाकर्मसंगिषुजायते तथाप्रलीनस्तमसिमूढयोनिषुजायते
१५ कर्मणःसुकृतस्याहुःसात्त्विकंनिर्मलंफलं रजसस्तुफलंदुःखम
ज्ञानंतमसःफलं १६ सत्त्वात्संजायतेज्ञानंरजसोलोभएवच प्रमा
दमोहौतमसोभवतोज्ञानमेवच १७ ऊर्ध्वंगच्छंतिसत्त्वस्थामध्येति
ष्ठंतिराजसाः जघन्यगुणवृत्तिस्थाअधोगच्छंतितामसाः १८ ना
न्यंगुणेभ्यःकर्तारंयदाद्रष्टानुपश्यति गुणेभ्यश्चपरंवेत्तिमद्भावं

सोधिगच्छति १९ गुणानेतानतीत्य त्रीन्देही देहसमुद्भवान् जन्मम
त्युजरादुःखैर्विमुक्तोमृतमश्नुते २० अ न वा कैर्लिंगैस्त्रीन्गुणा
नेतानतीतो भवति प्रभो किमाचारः कथं चैतांस्त्रीन्गुणानेतानति
वर्तते २१ श्री भ उ च प्रकाशं च प्रवृत्तिं च मोहमेव च पाण्डव
नद्वेष्टि संप्रवृत्तानि न निवृत्तानि कांक्षति २२ उदासीनवदासीनो
गुणैर्यो न विचाल्यते गुणा वर्तन्त इत्येव योवतिष्ठति नेङ्गते २३ सम
दुःखसुखः स्वस्थः समलोष्टाश्मकांचनः तुल्यप्रियाप्रियो धीरस्तु
ल्यनिन्दात्मसंस्तुतिः २४ मानापमानयोस्तुल्यस्तुल्यो मित्रारिप
क्षयोः सर्वारंभपरित्यागी गुणातीतः स उच्यते २५ मां च योव्यभि
चारेण भक्तियोगेन सेवते स गुणान्समतीत्यैतान्ब्रह्मभूयाय क
ल्पते २६ ब्रह्मणो हि प्रतिष्ठाहममृतस्याव्ययस्य च शाश्वतस्य च

धर्मस्यचशाश्वतस्यैकांतिकस्यच २७ १ श्री ग द्गी सू नि त्सु ब्र
द्या यो शा श्री ष्णा न वा गु त्र वि ग गो म तु शो यः
१४ श्री ग नु च ऊर्ध्वमूलमधःशाखमश्वत्थंप्राहुरव्ययं छंदां॰
सियस्यपर्णानियस्तंवेदसवेदवित १ अधश्चमूलान्यनुसंततानि
कर्मानुबंधीनिमनुष्यलोके अधश्चोर्ध्वंप्रसृतास्तस्यशाखागुणप्र॰
वृद्धाविषयप्रवालाः २ नरूपमस्येहतथोपलभ्यतेनांतोनचादि
र्नचसंप्रतिष्ठा अश्वत्थमेनंसुविरूढमूलमसंगशस्त्रेणदृढेनछि
त्वा ३ ततःपदंतत्परिमार्गितव्यंयस्मिन्गतानिवर्तंतिभूयः तमे॰
वचाद्यंपुरुषंप्रपद्येयतःप्रवृत्तिःप्रसृतापुराणी ४ निर्मानमोहाजि
तसंगदोषाअध्यात्मनित्याविनिवृत्तकामाः द्वंद्वैर्विमुक्ताःसुख॰
दुःखसंज्ञैर्गच्छंत्यमूढाःपदमव्ययंतत ५ नतद्भासयतेसूर्योनशशां॰

शांको नपावकः यद्गत्वा न निवर्तंते तद्धाम परमं मम ६ ममैवांशो जीव
लोके जीवभूतः सनातनः मनःषष्ठानींद्रियाणि प्रकृतिस्थानि कर्षति
७ शरीरं यदवाप्नोति यच्चाप्युत्क्रामतीश्वरः गृहीत्वैतानि संयाति वायु
र्गंधानिवाशयात ८ श्रोत्रं चक्षुः स्पर्शनं च रसनं घ्राणमेव च अधिष्ठा
य मनश्चायं विषयानुपसेवते ९ उत्क्रामंतं स्थितं वापि भुंजानं वा गुणा
न्वितं विमूढा नानुपश्यंति पश्यंति ज्ञानचक्षुषः १० यतंतो योगिनश्चै
नं पश्यंत्यात्मन्यवस्थितं यतंतोप्यकृतात्मानो नैनं पश्यंत्यचेतसः ११
यदादित्यगतं तेजो जगद्भासयतेऽखिलं यच्चंद्रमसि यच्चाग्नौ तत्तेजो विद्धि
मामकं १२ गामाविश्य च भूतानि धारयाम्यहमोजसा पुष्णामि चौष
धीः सर्वाः सोमो भूत्वा रसात्मकः १३ अहं वैश्वानरो भूत्वा प्राणिनां देह
माश्रितः प्राणापानसमायुक्तः पचाम्यन्नं चतुर्विधं १४ सर्वस्य चा

हृदि संनिविष्टो मत्तः स्मृतिर्ज्ञानमपोहनं च । वेदैश्च सर्वैरहमेव वेद्यो
वेदांतकृद्वेदविदेव चाहं १५ द्वाविमौ पुरुषौ लोके क्षरश्चाक्षर एव
च । क्षरः सर्वाणि भूतानि कूटस्थोऽक्षर उच्यते १६ उत्तमः पुरुषस्त्वन्यः
परमात्मेत्युदाहृतः । यो लोकत्रयमाविश्य बिभर्त्यव्यय ईश्वरः १७ यस्मा
त्क्षरमतीतोहमक्षरादपि चोत्तमः । अतोस्मि लोके वेदे च प्रथितः पुरुषो
त्तमः १८ यो मामेवमसंमूढो जानाति पुरुषोत्तमं । स सर्वविद्भजति मां स
र्वभावेन भारत १९ इति गुह्यतमं शास्त्रमिदमुक्तं मयानघ । एतद्बुद्ध्वा
बुद्धिमान्स्यात्कृतकृत्यश्च भारत २० इ श्री ग द्गी सु नि सु ब्र
ह्म यो शा श्री कृ न सं पु षो म यो ना प च शो यः
१५ श्री ग नु च । अभयं सत्त्वसंशुद्धिर्ज्ञानयोगव्यवस्थितिः । दानं द
मश्च यज्ञश्च स्वाध्यायस्तप आर्जवं १ अहिंसा सत्यमक्रोधस्त्यागः

शांतिरपैशुनं दयाभूतेष्वलोलत्वंमार्दवंह्रीचापलं २ तेजःक्षमाधृ
तिःशौचमद्रोहोनातिमानिता भवंतिसंपदंदैवीमभिजातस्यभारतः
३ दंभोदर्पोभिमानश्चक्रोधःपारुष्यमेवच अज्ञानंचाभिजातस्य
पार्थसंपदमासुरीं ४ दैवीसंपद्विमोक्षायनिबंधायासुरीमता माशु
चःसंपदंदैवीमभिजातोसिपांडव ५ द्वौभूतसर्गौलोकेस्मिन्दैवआसु
रएवच दैवोविस्तरशःप्रोक्तःआसुरंपार्थमेशृणु ६ प्रवृत्तिंचनि
वृत्तिंचजनानविदुरासुरा नशौचंनापिचाचारोनसत्यंतेषुविद्यते
७ असत्यमप्रतिष्ठंतेजगदाहुरनीश्वरं अपरस्परसंभूतंकिमन्य
त्कामहैतुकं ८ एतांदृष्टिमवष्टभ्यनष्टात्मानोल्पबुद्धयः प्रभवं
त्युग्रकर्माणःक्षयायजगतोहिताः ९ काममाश्रित्यदुष्पूरंदंभमा
नमदान्विताः मोहाद्गृहीत्वासद्ग्राहान्प्रवर्तंतेशुचिव्रताः १० चिं

तामपरिमेयांचप्रलयांतामुपाश्रिताः कामोपभोगपरमाएतावदिति
निश्चिताः ११ आशापाशशतैर्बद्धाःकामक्रोधपरायणाः ईहंतेका
मभोगार्थमन्यायेनार्थसंचयान् १२ इदमद्यमयालब्धमिदंप्राप्स्येम
नोरथं इदमस्तीदमपिमेभविष्यतिपुनर्धनं १३ असौमयाहतःशत्रु
र्हनिष्येचापरानपि ईश्वरोहमहंभोगीसिद्धोहंबलवान्सुखी १४
आढ्योभिजनवानस्मिकोन्योस्तिसदृशोमया यक्ष्येदास्यामिमोदि
ष्यइत्यज्ञानविमोहिताः १५ अनेकचित्तविभ्रांतामोहजालसमावृ
ताः प्रसक्ताःकामभोगेषुपतंतिनरकेशुचौ १६ आत्मसंभाविताः
स्तब्धाधनमानमदान्विताः यजंतेनामयज्ञैस्तेदंभेनाविधिपूर्वकं
१७ अहंकारंबलंदर्पंकामंक्रोधंचसंश्रिताः मामात्मपरदेहेषुप्रद्वि
षंतोभ्यसूयकाः १८ तानहंद्विषतःक्रूरान्संसारेषुनराधमान् क्षिपा

म्यजस्रमशुभानासुरीष्वेवयोनिषु १९ आसुरींयोनिमापन्ना मूढाजन्म
निजन्मनि मामप्राप्यैव कौंतेय ततो यांत्यधमांगतिं २० त्रिविधंन
रकस्येदंद्वारंनाशनमात्मनः कामःक्रोधस्तथा लोभस्तस्मादेतत्त्रयंत्य
जेत २१ एतैर्विमुक्तः कौंतेय तमोद्वारैस्त्रिभिर्नरः आचरत्यात्मनः
श्रेयस्ततो यांति परांगतिं २२ यःशास्त्रविधिमुत्सृज्य वर्त्तते कामका
रतः नससिद्धिमवाप्नोति नसुखं नपरांगतिं २३ तस्माच्छास्त्रंप्रमा
णंते कार्याकार्यव्यवस्थितौ ज्ञात्वा शास्त्रविधानोक्तं कर्मकर्तु
मिहार्हसि २४ इ श्री ग ही सू नि षु ब्र द्या यो
शा श्री ष्णा न वा दै सु सं भि गो म ३ ध्या
१६ अ न वा येशास्त्रविधिमुत्सृज्य यजंते श्रद्धयान्विताः ते
षांनिष्ठा तु का कृष्ण सत्त्वमाहोरजस्तमः १ श्री भ नु च त्रि

विधा भवति श्रद्धा देहिनां सा स्वभावजा सात्विकी राजसी चैव
तामसी चेति तां शृणु २ सत्वानुरूपा सर्वस्य श्रद्धा भवति भारत
श्रद्धामयोयं पुरुषो यो यच्छ्रद्धः स एव सः ३ यजंते सात्विका देवा
न्यक्षरक्षांसि राजसाः प्रेतान्भूतगणांश्चान्ये यजंते तामसा जनाः
४ अशास्त्रविहितं घोरं तप्यंते ये तपो जनाः दंभाहंकारसंयुक्ताः
कामरागबलान्विताः ५ कर्षयंतः शरीरस्थं भूतग्राममचेतसः
मां चैवांतःशरीरस्थं तान्विद्ध्यासुरनिश्चयान ६ आहारस्त्वपि स
र्वस्य त्रिविधो भवति प्रिय यज्ञस्तपस्तथा दानं तेषां भेदमिमं शृ
णु ७ आयुःसत्वबलारोग्यसुखप्रीतिविवर्धनाः रस्याः स्निग्धाः
स्थिरा हृद्या आहाराः सात्विकप्रियाः ८ कट्वम्ललवणात्युष्णती
क्ष्णरूक्षविदाहिन आहारा राजसस्येष्टा दुःखशोकामयप्रदाः

९ यातयामंगतरसंपूतिपर्युषितंचयत् उछिष्टमपिचामेध्यंभोजनं
तामसप्रियं १० अफलाकांक्षिभिर्यज्ञोविधिदृष्टोयइज्यते यष्टव्य
मेवेतिमनःसमाधायससात्विकः ११ अभिसंधायतुफलंदंभार्थ
मपिचैवयत् इज्यतेभरतश्रेष्टंतंयज्ञंविधिराजसं १२ विधिहीन
मसृष्टान्नंमंत्रहीनमदक्षिणं श्रद्धाविरहितंयज्ञंतामसंपरिचक्षते
१३ देवद्विजगुरुप्राज्ञपूजनंशौचमार्जवं ब्रह्मचर्यमहिंसाचशारीरं
तपउच्यते १४ अनुद्वेगकरंवाक्यंसत्यंप्रियहितंचयत् स्वाध्या
याभ्यसनंचैववाङ्मयंतपउच्यते १५ मनःप्रसादःसौम्यत्वंमौनमा
त्मविनिग्रहः भावसंशुद्धिरित्येतत्तपोमानसमुच्यते १६ श्रद्धयाप
रयातप्तंतपस्तत्त्रिविधंनरैः अफलाकांक्षिभिर्युक्तैःसात्विकंपरि
चक्षते १७ सत्कारमानपूजार्थंतपोदंभेनचैवयत् क्रियतेतदि

ह प्रोक्तं राजसं चलमध्रुवं १८ मूढग्राहेणात्मनो यत्पीडया क्रिय
ते तपः परस्योत्सादनार्थं वा तत्तामसमुदाहृतं १९ दातव्यमिति य
द्दानं दीयतेनुपकारिणे देशे काले च पात्रे च तद्दानं सात्त्विकं स्मृ
तं २० यत्तु प्रत्युपकारार्थं फलमुद्दिश्य वा पुनः दीयते च परिक्लि
ष्टं तद्दानसमुदाहृतं २१ अदेशकाले यद्दानमपात्रेभ्यश्च दीयते
असत्कृतमवज्ञातं तत्तामसमुदाहृतं २२ ॐतत्सदिति निर्देशो ब्रह्म
णस्त्रिविधः स्मृतः ब्राह्मणास्तेन वेदाश्च यज्ञाश्च विहिताः पुरा
२३ तस्मादोमित्युदाहृत्य यज्ञदानतपःक्रियाः प्रवर्तंते विधानोक्ताः
सततं ब्रह्मवादिनां २४ तदित्यनभिसंधाय फलं यज्ञतपःक्रियाः
दानक्रियाश्च विविधाः क्रियंते मोक्षकांक्षिभिः २५ सद्भावे साधुभा
वे च सदित्येतत्प्रयुज्यते प्रशस्ते कर्मणि तथा सच्छब्दः पार्थ युज्य

ते २६ यज्ञे तपसि दाने च स्थितिः सदिति चोच्यते कर्म चैव तदर्थीयं सदि
त्येवाभिधीयते २७ अश्रद्धया हुतं दत्तं तपस्तप्तं कृतं च यत असदित्यु
च्यते पार्थ न च तत्प्रेत्य नो इह २८ ॥ श्री ग गी सू नि सु ब्र
द्या यो शा श्री कृष्ण न वा त्रि ग भा यो ना स द ध्या
१७ अर्ज न वा संन्यासस्य महाबाहो तत्त्वमिच्छामि वेदितुं त्याग
स्य च हृषीकेश पृथक्केशिनिसूदन १ श्री ग नु च काम्यानां का
र्माणां न्यासं संन्यासं कवयो विदुः सर्वकर्मफलत्यागं प्राहुस्त्यागं विच
क्षणाः २ त्याज्यं दोषवदित्येके कर्म प्राहुर्मनीषिणः यज्ञदानतपः
कर्म न त्याज्यमिति चापरे ३ निश्चयं शृणु मे तत्र त्यागे भरतसत्तमः
त्यागो हि पुरुषव्याघ्र त्रिविधः संप्रकीर्तितः ४ यज्ञो दानतपः कर्म
न त्याज्यं कार्यमेव तत् यज्ञो दानं तपश्चैव पावनानि मनीषिणां ५

एतान्यपि तु कर्माणि संगं त्यक्त्वा फलानि च कर्तव्यानीति मे पार्थ निश्चि
तं मतमुत्तमं ६ नियतस्य तु संन्यासः कर्मणो नोपपद्यते मोहात्तस्य प-
रित्यागस्तामसः परिकीर्तितः ७ दुःखमित्येव यत्कर्म कायक्लेशभयात्त्य
जेत् स कृत्वा राजसं त्यागं नैव त्यागफलं लभेत् ८ कार्यमित्येव यत्कर्म
नियतं क्रियतेऽर्जुन संगं त्यक्त्वा फलं चैव स त्यागः सात्विको मतः ९ न
द्वेष्ट्यकुशलं कर्म कुशले नानुषज्जते त्यागी सत्वसमाविष्टो मेधावी छिन्न
संशयः १० नहि देहभृता शक्यं त्यक्तुं कर्माण्यशेषतः यस्तु कर्मफलत्या
गी स त्यागीत्यभिधीयते ११ अनिष्टमिष्टं मिश्रं च त्रिविधं कर्मणः फ-
लं भवत्यत्यागिनां प्रेत्य न तु संन्यासिनां क्वचित् १२ पंचैतानि महाबा
हो कारणानि निबोध मे सांख्ये कृतान्ते प्रोक्तानि सिद्धये सर्वकर्मणां १३
अधिष्ठानं तथा कर्ता करणं च पृथग्विधं विविधाश्च पृथक्चेष्टा दैवं

चैवात्रपंचमं १४ शरीरवाङ्मनोभिर्यत्कर्मप्रारभतेनरः न्याय्यंवा
विपरीतंवापंचैतेतस्यहेतवः १५ तत्रैवंसतिकर्तारमात्मानंकेवलं
तुयः पश्यत्यकृतबुद्धित्वान्नसपश्यतिदुर्मतिः १६ यस्यनाहंकृतोभा
वोबुद्धिर्यस्यनलिप्यते हत्वापिसइमांल्लोकान्नहंतिननिबध्यते १७
ज्ञानंज्ञेयंपरिज्ञाताविविधाकर्मचोदना करणंकर्मकर्तेतित्रिविधकर्म
संग्रहः १८ ज्ञानंकर्मचकर्ताचत्रिविधैवगुणभेदतः प्रोच्यतेगुणसंख्या
नेयथावच्छृणुतान्यपि १९ सर्वभूतेषुयेनैकंभावमव्ययमीक्षते अवि
भक्तंविभक्तेषुतज्ज्ञानंविद्धिसात्विकं २० पृथक्त्वेनतुयज्ज्ञानंनानाभावा
न्पृथग्विधान वेत्तिसर्वेषुभूतेषुतज्ज्ञानंविद्धिराजसं २१ यत्तुकृत्स्नवदे
कस्मिन्कार्येसक्तमहैतुकं अतत्वार्थवदल्पंचतत्तामसमुदाहृतं २२ नि
यतंसंगरहितमरागद्वेषतःकृतं अफलप्रेप्सुनाकर्मयत्तत्सात्विकमुच्य

ते २३ यत्तुकामेप्सुनाकर्मसाहंकारेणवापुनः क्रियतेबहुलायासंतद्राज
समुदाहृतं २४ अनुबंधंक्षयंहिंसामनपेक्ष्यचपौरुषं मोहादारभ्यतेकर्म
यत्तत्तामसमुदाहृतं २५ मुक्तसंगोनहंवादीधृत्युत्साहसमन्वितः सिद्ध्य
सिद्ध्योर्निर्विकारःकर्तासात्विकउच्यते २६ रागीकर्मफलप्रेप्सुर्लुब्धोहिं
सात्मकोशुचिः हर्षशोकान्वितःकर्ताराजसःपरिकीर्तितः २७ अयुक्तः
प्राकृतःस्तब्धःशठोनैष्कृतिकोलसः विषादीदीर्घसूत्रीचकर्तातामसउ
च्यते २८ बुद्धेर्भेदंधृतेश्चैवगुणतस्त्रिविधंशृणु प्रोच्यमानमशेषेणपृ
थक्त्वेनधनंजय २९ प्रवृत्तिंचनिवृत्तिंचकार्याकार्येभयाभये बंधंमो
क्षंचयावेत्तिबुद्धिःसापार्थसात्विकी ३० ययाधर्ममधर्मंचकार्यंचाका
र्यमेवच अयथावत्प्रजानातिबुद्धिःसापार्थराजसी ३१ अधर्मंधर्मं
मितियामन्यतेतमसावृता सर्वार्थान्विपरीतांश्चबुद्धिःसापार्थतामसी

१२

३२ धृत्यायया धारयतेमनःप्राणेंद्रियक्रियाः योगेनाव्यभिचारिण्याधृतिः
सापार्थसात्विकी ३३ यया तुधर्मकामार्थान्धृत्याधारयतेर्जुन प्रसंगे
नफलाकांक्षीधृतिःसापार्थराजसी ३४ ययास्वप्नंभयं शोकं विषादंम
दमेवच नविमुंचतिदुर्मेधाधृतिःसापार्थतामसी ३५ सुखंत्विदानीं
त्रिविधंश्रणुमेभरतर्षभ अभ्यासाद्रमतेयत्रदुःखांतंचनिगछति ३६
यत्तदग्रेविषमिवपरिणामेमृतोपमं तत्सुखंसात्विकंप्रोक्तमात्मबुद्धि
प्रसादजं ३७ विषयेंद्रियसंयोगाद्यत्तदग्रेमृतोपमं परिणामेविषमि
वतत्सुखंराजसंस्मृतं ३८ यदग्रेचानुबंधेचसुखंमोहनमात्मनः निद्रा
लस्यप्रमादोत्थंतत्तामसमुदाहृतं ३९ नतदस्तिपृथिव्यांवादिविदेवे
षुवापुनः सत्वंप्रकृतिजैर्मुक्तंयदेभिःस्यात्त्रिभिर्गुणैः ४० ब्राह्मणक्ष
त्रियविशांशूद्राणांचपरंतप कर्माणिप्रविभक्तानिस्वभावप्रभवैर्गु

णैः ४१ शमोदमस्तपःशौचंक्षांतिरार्जवमेवच ज्ञानंविज्ञानमास्तिक
क्यंब्रह्मकर्मस्वभावजं ४२ शौर्यंतेजोधृतिर्दाक्ष्यंयुद्धेचाप्यपलायनं
दानमीश्वरभावश्चक्षात्रंकर्मस्वभावजं ४३ कृषिगोरक्ष्यवाणिज्यं
वैश्यकर्मस्वभावजं परिचर्यात्मकंकर्मशूद्रस्यापिस्वभावजं ४४
स्वेस्वेकर्मण्यभिरतःसंसिद्धिंलभतेनरः स्वकर्मनिरतःसिद्धिंयथाविंद
तितच्छृणु ४५ यतःप्रवृत्तिर्भूतानांयेनसर्वमिदंततं स्वकर्मणातमभ्य
र्च्यसिद्धिंविंदतिमानवः ४६ श्रेयान्स्वधर्मोविगुणःपरधर्मात्स्वनुष्ठि
तात् स्वभावनियतंकर्मकुर्वन्नाप्नोतिकिल्बिषं ४७ सहजंकर्मकौंतेय
सदोषमपिनत्यजेत् सर्वारंभाहिदोषेणधूमेनाग्निरिवावृताः ४८ असक्त
बुद्धिःसर्वत्रजितात्माविगतस्पृहः नैष्कर्म्यसिद्धिंपरमांसंन्यासेनाधिग
च्छति ४९ सिद्धिंप्राप्तोयथाब्रह्मतथाप्नोतिनिबोधमे समासेनैवकौंते

व निष्ठा ज्ञानस्य या परा ५० बुद्ध्या विशुद्धया युक्तो धृत्यात्मानं नियम्य च
शब्दादीन्विषयांस्त्यक्त्वा रागद्वेषौ व्युदस्य च ५१ विविक्तसेवी लघ्वाशी
यतवाक्कायमानसः ध्यानयोगपरो नित्यं वैराग्यं समुपाश्रितः ५२
अहंकारं बलं दर्पं कामं क्रोधं परिग्रहं विमुच्य निर्ममः शान्तो ब्रह्मभूया
य कल्पते ५३ ब्रह्मभूतः प्रसन्नात्मा न शोचति न कांक्षति समः सर्वेषु
भूतेषु मद्भक्तिं लभते परां ५४ भक्त्या मामभिजानाति यावान्यश्चा
स्मि तत्त्वतः ततो मां तत्त्वतो ज्ञात्वा विशते तदनन्तरं ५५ सर्वकर्मा
ण्यपि सदा कुर्वाणो मद्व्यपाश्रयः मत्प्रसादादवाप्नोति शाश्वतं पद
मव्ययं ५६ चेतसा सर्वकर्माणि मयि संन्यस्य मत्परः बुद्धियोगमुपाश्रि
त्य मच्चित्तः सततं भव ५७ मच्चित्तः सर्वदुर्गाणि मत्प्रसादात्तरिष्यसि
अथ चेत्त्वमहंकारान्न श्रोष्यसि विनङ्क्ष्यसि ५८ यदहंकारमाश्रित्य

नयोत्स्य इति मन्यसे मिथ्यैष व्यवसायस्ते प्रकृतिस्त्वां नियोक्ष्यति ५
९ स्वभावजेन कौंतेय निबद्धः स्वेन कर्मणा कर्तुं नेच्छसि यन्मोहात्क
रिष्यस्यवशोपि तत् ६० ईश्वरः सर्वभूतानां हृद्देशेर्जुन तिष्ठति भ्रामये
न सर्वभूतानि यंत्रारूढानि मायया ६१ तमेव शरणं गच्छ सर्वभा
वेन भारत तत्प्रसादात्परां शांतिं स्थानं प्राप्स्यसि शाश्वतं ६२ इति
ते ज्ञानमाख्यातं गुह्याद्गुह्यतरं मया विमृश्यैतदशेषेण यथेच्छसि तथा
कुरु ६३ सर्वगुह्यतमं भूयः शृणु मे परमं वचः इष्टोसि मे दृढमिति त
तो वक्ष्यामि ते हितं ६४ मन्मना भव मद्भक्तो मद्याजी मां नमस्कुरु
मामेवैष्यसि सत्यं ते प्रतिजाने प्रियोसि मे ६५ सर्वधर्मान्परित्यज्य मामे
कं शरणं व्रज अहं त्वां सर्वपापेभ्यो मोक्षयिष्यामि मा शुचः ६६ इदं
ते नातपस्काय नाभक्ताय कदाचन न चाशुश्रूषवे वाच्यं न च मां

योभ्यसूयति ६७ य इमं परमं गुह्यं मद्भक्तेष्वभिधास्यति भक्तिं
मयि परां कृत्वा मामेवैष्यत्यसंशयः ६८ न च तस्मान्मनुष्येषु
कश्चिन्मे प्रियकृत्तमः भविता न च मे तस्मादन्यः प्रियतरो भुवि
६९ अध्येष्यते च य इमं धर्म्यं संवादमावयोः ज्ञानयज्ञेन तेनाह
मिष्टः स्यामिति मे मतिः ७० श्रद्धावाननसूयश्च शृणुयादपि
यो नरः सोपि मुक्तः शुभांल्लोकान्प्राप्नुयात्पुण्यकर्मणां ७१
कच्चिदेतच्छ्रुतं पार्थ त्वयैकाग्रेण चेतसा कच्चिदज्ञानसंमो
हः प्रणष्टस्ते धनंजय ७२ अ उ वा नष्टो मोहः स्मृतिर्ल
ब्धा त्वत्प्रसादान्मयाच्युत स्थितोस्मि गतसंदेहः करिष्ये वच
नं तव ७३ सं उ वा इत्यहं वासुदेवस्य पार्थस्य च महात्म
नः संवादमिमं अश्रौषमद्भुतं रोमहर्षणं ७४ व्यासप्रसादा

श्रुतवानेतद्गुह्यमहं परं । योगं योगेश्वरात्कृष्णात्साक्षात्क
थयतः स्वयं ७५ राजन्संस्मृत्य संस्मृत्य संवादमिममद्भुतं
केशवार्जुनयोः पुण्यं हृष्यामि च मुहुर्मुहुः ७६ तच्च संस्मृत्य
संस्मृत्य रूपमत्यद्भुतं हरेः विस्मयो मे महान् राजन् हृष्यामि
च पुनः पुनः ७७ यत्र योगेश्वरः कृष्णो यत्र पार्थो धनुर्धरः त
त्र श्रीर्विजयो भूतिर्ध्रुवा नीतिर्मतिर्मम ७८ १ श्री हा
र शा सा स्त्रं हि पं प र ता प ष बु वि
पं ग है क उं ये दे हू न्या यो ना ह
रो पः १८ इति श्रीभगवतगीता संपूर्णं समाप्तं शुभमस्तु संवत
१८२२ पुण्यसतिथौ मङ्गलवासरे दै देउकर्मपंडे लिख्यते
विराजमान सकलकल्याणनिधानं बुद्धिवैभवो विधाने श्री

गी० ६१

कुलालदासवैश्यकालिख्यतें॥ ग्रावसक्षेत्रस्थान

गोपाल

वाज्यत्रस्य
पूर्णसमाप्तं

दासवैश्य

श्रीरामायनमः॥ श्रीराधाकृष्णायनमः॥ श्रीगोपालाय

६१ ता०